

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / C.J. de Ruijter

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN 757

C.J. de Ruijter

Jongeren en de kerk

MEDITATIEF 760

H.R. van de Kamp

De moederstad
voor de volken

ACHTERGRONDEN 761

J.W. van der Jagt

Het prisma van de
pluriformiteit 2

DOCUMENT 765

J.P. Lettinga

Tien geboden 1

OPVOEDING EN ONDERWIJS 766

A. Slob

Werken aan identiteit
is nooit af

SYNODE-IMPRESSIES 770

Peter H. van der Laan

Sturen en dwarsliggen

en verder...

Boekbespreking

Kleintje

Meegelezen

Uit de kerken

JONGEREN EN DE KERK

De praktijk van onze catechese levert **enkele vragen op**. Een paar maanden geleden heb ik daar een paar artikelen aan gewijd. Uit de reacties die ik kreeg, maakte ik **op** dat het onderwerp hier en daar behoorlijk leeft. In **Reformanda** werd uitvoerig op een aantal **aspecten** ingegaan. En verder kreeg ik veel schriftelijke en mondelinge reacties, die **vaak een bepaald element** aansneden. Ik bedank iedereen die de moeite heeft genomen te reageren.

In dit artikel wil ik op **een paar dingen** ingaan. En dan wil ik vooral kijken in de richting **van** de knelpunten. Ik heb indertijd (vragenderwijs) ook wel iets over een oplossing geschreven. Maar dat vind ik nu niet het voornaamste. Het gaat er vooral om, dat **een bepaald probleem zichtbaar wordt**.

Instemming met de leer van de kerk

De catechisatie wordt bij ons afgerond met de openbare geloofsbelijdenis. Vanaf dat moment geld je als belijdend lid in volle rechten in de kerk. Er wordt dan ook vanuit gegaan dat je volledig instemt met de leer van de kerk.

In mijn eerdere artikelen plaatste ik daar enkele kanttekeningen bij.

Zijn jongeren van 18 jaar daar aan toe, om volledig in te stemmen met de leer van de kerk? Kun je hen zelf daar ook op aanspreken? Of zouden zij ruimte moeten ontvangen voor het verwerken van (kritische) vragen bij de leer van de kerk?

Ik heb gemerkt dat dit element kennelijk gevoelig ligt. Van diverse kanten kreeg ik hier wat verontruste reacties op. Met name ook van predi-

kanten die zeiden, dat zij nog altijd op het standpunt staan dat je je volledig **conformeert** aan de **Drie Formulieren** van Enigheid als je belijdenis doet. Zij verwijzen naar de sterke formulering van de eerste belijdenisvraag in het formulier. Sommigen vrezen dat verzwakking van dit uitgangspunt kwalijke gevolgen heeft voor de kerk. En voor een enkeling staat hiermee zelfs het belijdeniskarakter van onze kerk op het spel. Kennelijk ligt hier dus een tere kwestie op tafel. Daarom wil ik proberen nog een keer toe te lichten waar het mij om gaat. Met nadruk zeg ik daarbij vooraf, dat ik op geen enkele manier het belijdeniskarakter van onze kerken op het spel zou willen zetten. Als vrijgemaakte kerken zijn wij voluit belijdeniskerken. Ik denk dat daar nu

KERNREDAG TIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGEREDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. Cd. DE RUIJTER,
DS. A. DE SNOO.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. OE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (038) 3331201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24,8210 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25,4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten
f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland:
f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan,
maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee
maanden voor het verstrijken van de beta-
lingstermijn (opzegging van jaarabonnement
vóór 1 november, van een halfjaarabonne-
ment vóór 1 juni).

Losse nummers f 11,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij

de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0.84 per mm. Contracttarief op aan-
vraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de
uitgever is het niet toegestaan artikelen uit
dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

juist de sterke kern van onze gereformeerde identiteit ligt. Geven we dat prijs, dan geven we het gereformeerd karakter van de kerk prijs. Een belijdeniskerk vraagt terecht van haar leden instemming met de leer van de kerk. Ik zou daar op geen enkele manier op willen afdingen. Maar ik stelde in mijn artikelen een paar vragen over die instemming: Wat doen we er aan om jongeren heen te leiden naar die instemming? En hoe waarderen we die instemming bij de openbare geloofsbelijdenis?

Wat doen we er aan om de jongeren heen te leiden naar de instemming met de leer van de kerk? Het antwoord op die vraag wordt vooral gegeven in de catechese. Daarom staat de leer van de kerk centraal in het onderwijs aan de jongeren. Verschillende dominees benadrukten dat heel sterk in hun reactie. Ik wil daar ook niets aan afdoen. Maar wel stel ik de vraag: Hoe compleet is dat? Een kort onderzoekje leert al gauw dat er nauwelijks meer catechisanten zijn die alle drie de formulieren van enigheid hebben volledig hebben doorgewerkt op catechisatie. Meestal komt het neer op een grondig doorwerken van de catechismus, met op diverse punten uitstapjes naar de NGB en de Dordtse Leerregels. Maar er blijven aanzienlijke blinde vlekken over. En na de catechisatie wordt er meestal niet structureel in voorzien om die blinde vlekken weg te werken. Via het verenigingswerk kan er soms aardig bijgespijkerd worden, maar dat blijft meestal erg willekeurig. Ik trek de conclusie dat er wensen open blijven. We zouden er als kerken meer aan kunnen doen om de jongeren heen te leiden naar serieuzere instemming met de leer van de kerk.

En dan die tweede vraag: Hoe waarderen we die instemming bij de openbare geloofsbelijdenis? Natuurlijk is dat in de eerste plaats een positieve waardering. We zijn blij met elke catechisant die geloofsbelijdenis aflegt. Daar zit altijd ook een belangrijk stuk instemming met de leer van de kerk in. Maar we moeten wel zo realistisch

zijn om te erkennen dat daarmee niet alles gezegd is. In de eerste plaats mist er al een stuk kennis van die leer. Dat blijkt al uit het voorgaande. Maar wat belangrijker is: In hoeverre is die kennis ook werkelijk toegeëigend in een persoonlijke geloofsbeslissing? Er zijn redenen genoeg om dat niet automatisch aan te nemen. We zien immers juist in de jaren na de geloofsbelijdenis nogal wat jongeren weggaan bij de kerk. Dat kan samenhangen met een geloofscrisis. Ik heb daar in mijn eerdere artikelen de nadruk op gelegd. In het pastoraat kom je steeds meer jongeren tegen die pas na hun geloofsbelijdenis geconfronteerd worden met diepe geloofsvragen die hun eerdere ja-woord behoorlijk in de crisis kunnen brengen. Maar dat niet alleen. Er zijn ook veel meer jongeren die een poosje na hun geloofsbelijdeniseens rondkijken bij welke kerk zij zich zullen voegen. Ik kom tenminste steeds meer jongeren tegen die hun geloofsbelijdenis wel zien als een keus voor God, maar niet vanzelfsprekend ook als een keus voor de vrijgemaakte kerk. De kerkkeus stellen sommigen uit tot het moment dat ze gaan trouwen of zich ergens vestigen ('Eens kijken of de kerk me daar bevalt').

Als je deze dingen op een rijtje zet, blijkt het niet zo gemakkelijk om precies aan te geven hoe we de instemming met de leer moeten waarderen bij hen die geloofsbelijdenis doen. We beschouwen hen als leden in volle rechten. Maar m.i. is daarmee niet gezegd dat ze van harte de leer van de kerk tot hun eigen geloofskeus gemaakt hebben. Dat is de realiteit die we onder ogen moeten zien. Dat was nu juist één van de knelpunten die ik signaleerde in de catechese. Overigens kreeg ik veel reacties van mensen die dit beeld volledig herkenden. Ik kan mij voorstellen dat er mensen zijn die hier van schrikken. Vaak zijn dat mensen die uit hun eigen catechisatietijd andere ervaringen hebben meegekregen. Ik denk ook dat er op dit punt behoorlijke veranderingen opgetreden zijn, vergeleken met vroeger. Zo'n dertig jaar geleden maakten de meeste catechisanten veel eerder bepaalde

confessionele keuzes dan **nu**. Maar bovendien lagen toen de geloofskeus voor God en die voor de **vrijgemaakte kerk** veel meer in **elkaars** verlengde dan tegenwoordig. A h dat nu veranderd is, moeten we als kerken op die realiteit inspelen. Dat **was ook** een belangrijk element dat ik wilde aangeven: Laten we na de geloofsbelijdenis de catechisanten alstublieft niet alleen laten. **Maar** laten we als **kerk** erbij zijn als ze zich verder ontwikkelen, als er ingrijpende vragen opkomen, als de **kerkkeus** opnieuw gesteld wordt.

Instemming in fasen

Instemming met de leer van de kerk is **een** belangrijk thema in een **belijdeniskerk**. Het komt dan ook nogal eens ter sprake. Er **zijn** diverse gelegenheden waarbij gevraagd wordt of **mensen** belijden dat de leer van de christelijke kerk alhier 'de **ware** en volkomen leer van de verlossing is'. Het wordt gevraagd aan de jongeren die belijdenis doen, aan ouders die hun kind laten dopen en **aan** ambtsdragers die bevestigd worden. Maar heeft die vraag bij alle drie de gelegenheden nu dezelfde draagwijdte? In het voorgaande heb ik aangegeven dat het **m.i.** teveel gevraagd is om bij de **geloofsbelijdenis** volledige instemming met de leer van de kerk te vragen. Als je naar de **realiteit** kijkt, **zou** je dan niet kunnen **spreken** van een bepaalde fasering in die **instemming**? Doet het aan de werkelijkheid niet veel meer recht als je erkent dat die instemming stap voor stap zich **moet** verdiepen? ik stel me voor dat je **b.v.** deze drie stappen onderscheidt: Wie geloofsbelijdenis **doet**, aanvaardt in leerlingssituatie de leer van de kerk. Je vertrouwt als leerling dat die leer in overeenstemming is met de Bijbel. Een volgende stap is, dat je de leer van de kerk in **beginsel** hebt verwerkt en toegeëigend, en dat je bewust daarmee instemt. Je zou dat mogen verwachten **van doopouders**. Zij moeten in hun opvoeding die leer immers ook weer doorgeven. Een derde stap is dan, dat je belooft die leer te verdedigen en **uit** te dragen. Dat is de belofte die

ambtsdragers afleggen. Deze stap wordt **niet** door iedereen gezet. Maar het is wel belangrijk dat ze een eigen plaats heeft. We zouden in de kerk in een dergelijke richting nuance kunnen aanbrengen in de **instemming** met de leer van de kerk. Mijns inziens zouden we meer recht doen aan de manier waarop mensen in werkelijkheid omgaan met de leer van de kerk. Tegelijk zou het niet meer zo'n grote **druk** leggen op de catechese, voorafgaand aan de geloofsbelijdenis. Tegelijk zouden we ons verplichten ook na de geloofsbelijdenis **structureel** bezig te blijven met de jongeren van de kerk.

Jongeren aan het avondmaal

In mijn artikelen heb ik vragenderwijs **aan** de orde gesteld of het niet zinvol zou zijn jongeren **vroeger** belijdenis te laten doen, zodat ze ook eerder aan het avondmaal **kunnen deelnemen**. Ook op dat punt heb ik een aantal leerzame reacties gehad. Er waren vooral veel vragen die ingingen op de speciale **ontwikkelingsfase** waarin jongeren **van** rond de 15 jaar zich **bevinden**. Op die leeftijd maken **nogal** wat jongeren een onrustige periode door, en ook de jaren daarna worden nogal eens gebruikt voor **experimenten**. Verdraagt zich dat met deelname aan het Avondmaal? Ik vind dat heel belangrijke en zinnige vragen. Ik had zelf **ook** al aangesneden dat voor mij op dat punt eigenlijk nog de meeste vragen overbleven. Ik zou daar **graag** nog iets langer **mee** bezig zijn, zodat ik er wat uitvoeriger op terug kan komen. Maar ik hoop dat zeker binnen afzienbare tijd ik **kan** doen. Op dit moment zou ik graag willen toelichten **wat** er voor mij achter die gedachte zit. Er zit voor mij namelijk wel meer vast aan dit onderwerp. Eigenlijk **denk** ik dat dit thema thuishoort bij de veel bredere vraag naar de plaats van jongeren binnen de kerk. In **hoeveel** **krijgen** zij in de kerk **een** eigen plaats?

De plaats van jongeren

Juist aan het avondmaal kan duidelijk zichtbaar worden om wat voor

vragen het gaat. Wie wel eens aan jongeren rond de 15 jaar vraagt **wat** ze van het **avondmaal** vinden, krijgt meestal geen opwekkend verhaal te horen. Voor de meesten overheerst het gevoel dat ze er voor spek en **bonen** bij zitten in de **kerk**. Sommige dominees noemen de kinderen niet eens in een **avondmaalsdienst**. Maar ook als dat wel gebeurt **blijft** de kerkdienst zodanig ingericht, dat het **echt een** gebeuren voor **alleen** de volwassenen is. Wat dat betreft is het een illustratie **van** de plaats die jongeren vaak in de kerk hebben. In hun beleving komen ze voor de kerk pas serieus in beeld als ze belijdenis **doen**. Tot die tijd worden ze **voornamelijk** als toekomstige belijdende leden gezien. Maar op zo'n manier ontstaat er eigenlijk een heel scherp contrast **tussen** de tijd voor je belijdenis en daarna. Na je **geloofsbelijdenis** ben je opeens lid in volle rechten. Je **hebt** ingestemd met de leer **van** de kerk. Er wordt vanuit **gegaan**, dat je daarop volledig aangesproken **kunt** worden. Maar de catechese is verleden tijd en pastoraal is er niet zoveel mogelijkheid om je **aan**-dacht te geven. Vóór je geloofsbelijdeniskrijg je wel catechisatie maar verder ben je niet echt zichtbaar als jongere in de kerk. Op een beslissend moment (aan het **avondmaal**) word je niet echt meegeteld. De enige plaats waar **structureel** aandacht besteed wordt aan jongeren, is het **verenigingswerk**. Ik heb hierboven al aangegeven, dat het misschien wel wijs zou **kunnen** zijn als we niet zo'n scherpe overgang bij de geloofsbelijdenis leggen. Op de werkelijkheid klopt het in ieder geval **niet**. Een bepaalde fasering zou veel beter passen bij het catechetisch begeleiden **van** jongeren op hun plaats in de gemeente. Ik **zou** daar nu de vraag aan toe willen **voegen**: Zou het niet **belangrijk** zijn als zo'n fasering **ook** duidelijk **pastoraal** begeleid wordt? De plaats van **jongeren** in de kerk is op dit moment in ieder geval pastoraal niet echt **uitgekristalliseerd**. Mijns inziens is er reden **genoeg** om door **te** denken **over** gericht pastoraat aan jongeren.

DE MOEDERSTAD VOOR DE VOLKEN

H.R. van de Kamp

M meditatief

Zij (het nieuwe Jeruzalem) had twaalf poorten... Naar het oosten waren drie poorten en naar het noorden drie poorten en naar het zuiden drie poorten en naar het westen drie poorten.

Openbaring 21 : 12-13

Uitzicht

De apostel Johannes kreeg 1900 jaar geleden zicht op Gods nieuwe wereld. De nieuwe samenleving wordt hem getoond als een stad. De naam van de stad is: Stad van God met de mens (vers 3). Dat geeft al aan wie er mogen samenleven in Gods nieuwe wereld. Dit wordt nog verder verduidelijkt als we de kijker richten op een onderdeel van deze indrukwekkende stad met muren en poorten. We krijgen ook uitzicht op de twaalf porten van de stad van God met de mens.

De open-poort-stad

De dikke muur rond de stad is als een armband van diamant (vers 18) rondom een stad van goud. In die muur vallen bij nader toezien twaalf paarsen poorten op. Een aparte glans tussen de glans van het goud en die van de diamanten muur. De muur heeft naar alle vier windrichtingen drie poorten. Ze staan altijd open (vers 25). Zeer uitnodigend. De bewoners van deze stad komen uit alle vier windstreken naar de stad toegestroomd. De mensenmassa die de stad mag gaan bewonen is internationaal van samenstelling.

De stad is de bruid blijkens 21 : 9, Gods duurgekochte gemeente. Zij

bestaat uit mensen van alle voiken en naties. De kerk van Christus wordt vergaderd uit het gehele menselijk geslacht. Dat wordt hier in beeldtaal aangeduid. Dit is her Jeruzalem, dat nu nog boven is, ons aller moeder.

De Filistijn, de Tyriër, de Moren

We denken hier terug aan Psalm 87, de psalm die spreekt over de registers van de burgers van Sion. We horen in die psalm tot drie keer een uitroep vol goddelijke verrukking: deze is daar geboren, in de stad van de Allerhoogste. Gaat u eens na welke volken in die psalm genoemd worden. Rahab (Egypte) en Babel: aartsvijanden van Israël, machtige wereldrijken. Filistea in het Westen: ook een aartsvijand. De machtige zeevesting Tyrus in het Noorden. Ethiopië in het Zuiden: de zwarte wereld van Afrika. Ze vinden allemaal hun eenheid in Sion. Ze komen God aanbidden en hun redding zoeken bij het Lam Christus dat de zonden der wereld wegneemt. Allen die geregistreerd staan in het boek des levens van het Lam (vers 27) mogen Gods stad binnengaan.

De moederstad der voiken krijgt bewoners die uit alle windstreken toestromen. God roept door het evangelie van zijn zoon zijn kinderen bijeen in zijn stad. Als we geloven in Christus mogen we ook meelopen in deze stoet. Terwijl we afstammen van heidense volken, Friezen, Saksen en Bataven, mogen we mee. Door geloof krijgen we het burgerschap van het Hemelse Jeruzalem dat straks op aarde neerdaalt, krijgen we het recht om door de poorten de stad van God binnen

te gaan. U mag u verbonden weten met medegelovigen uit alle hoeken van de aarde. Straks stromen we samen op de gouden straten en pleinen van de heilige stad om God en het Lam te aanbidden. Een bonte mensenmassa waarin de veelkleurige wijsheid van God schittert: roodhuiden, gele, bruine en blanke mensen. Nakomelingen van Sem, Cham en Jafeth.

Vindt u het ook heerlijk om in een grote stad naar de bonte mensenmassa te kijken? Nieuw Jeruzalem is ook een stad die door twaalf poorten een bonte mensenmassa trekt. Daar zijn veel woningen klaargemaakt. We kijken daar honderd uit.

*Jeruzalem, mijn vaderstad,
mijn moederhuis, wanneer
zal ik u zien zoals ge zijt,
de bruid van ome Heer?*

*God geve mij, Jeruzalem,
dat ik eens op een dag
een pelgrim aan uw poorten ben
en dat ik binnen mag.*

*(Liedboek voor de Kerken, Gezang
265 : 1-5)*

HET PRISMA VAN DE PLURIFORMITEIT

(over de ware kerk en de zuivere leer 2)

J.W. van der Jagt

Achtergronden

belijden dat Christus' kerk herkenbaar is aan het heldere licht van zijn evangelie dat zij laat schijnen. We noemen dat het kenmerk van de zuivere prediking.

Deze belijdenis staat vandaag onder zware druk. In onze zgn. oecumenische tijd bouwt men de kerk graag volgens het principe dat zij een herberg voor vele overtuigingen dient te zijn, een pluralistische kerk, Daar zal men tevergeefs het kenmerk van de zuivere

1. Dubieuze kerkbouw

Het materiaal voor dit bouwproject wordt gevonden in de erfenis van A. Kuyper. Hij leerde zijn generatie dat het heldere licht van het evangelie als door glas wordt uiteengebroken in een kleurrijk spectrum van kerken en confessies. H. Bavinck vergeleek dit met een prismaglas en stelde dat de ware kerk heeft plaats gemaakt voor de kerk die in verschillende gradaties van zuiverheid bestaat.¹

Wie zal dan de ware kerk nog vinden?

In deze opvatting ziet men vandaag de eerste steen gelegd voor een pluralistische kerk en men bouwt daar graag op voort.

Gelet op de kerkelijke bouw- en woningvoorschriften van onze Here Jezus Christus, zoals de gereformeerde belijdenis die erkent, is dit ongetwijfeld een dubieus bouwproject. Twijfelachtig is het eveneens wanneer het zich presenteert als een bouwwerk in Bavincks stijl.

Daar wijden we deze bijdrage aan.²

2. Bavincks aarzelingen

Herman Bavinck was een gereformeerd theoloog van formaat. Zelfs na een eeuw vraagt hij nog aandacht. Zijn stem dwingt vooral tot luisteren door de eerbied voor Gods Woord die daarin klinkt.³ Hij zette zijn theologische begaafdheid in om het gezag van dit Woord tot gelding te brengen in kerk en theologie. Daarin zocht hij de katholieke kracht van zijn werk en in alles wat op grond van andere gezagsinstanties werd geleerd zag hij de mens heersen over het Woord van God. Hij wees dit als *subjectivisme* van de hand.⁴

Deze inzet voor het Woord van God blijft zichtbaar als hij zich voor wat de kerk betreft aansluit bij A. Kuyper. Hij was zich van meet af bewust van het verwijt van subjectivisme aan Kuypers adres.⁵ Hij bestreed dat de dwaling op eenzelfde noemer als de waarheid staat en het gaf z.i. dan ook een 'valsche en diep onware positie' als beiden in één kerkinstituut worden ver-

mengd. Verder noteren we dat hij aan Gods Woord een grotere plaats als genademiddel gaf dan A. Kuyper deed.

Kortom, het gezag van Gods Woord doet Bavinck aarzelen als hij zich voor de kerk bij Kuyper aansluit. Zo kan het gebeuren dat de één hem gereformeerd noemt en daarbij de pluriformiteitsleer afwijst, terwijl de ander, juist om die leer, Bavincks oecumenische betekenis prijst.⁶

Al vallen hier dus twee lijnen te onderscheiden, een eenvoudige keus daartussen doet Bavinck geen recht.⁷ Vanwege zijn eigen houding tegenover Gods Woord vraagt zijn aarzeling een benadering die met het gezag daarvan rekening houdt.

Dit klemte te meer omdat dit gezag juist een hindernis blijkt te vormen. Bavinck laat zich niet zondermeer voor de pluralistische kerkwagen spannen! Dat lukt alleen met behulp van A.A. van Ruler, K. Rahner en K. Barth.⁸ Zo trekt dit vierspan de kerk als pijler en fundament van de waarheid omver.

3. Het Woord van God

Bavinck stond voor de gereformeerde opvatting die zegt dat het Woord van God het hoogste gezag heeft in kerk en theologie. Dat gezag is één van de eigenschappen die hij aan Gods Woord onderscheidde. Het is de Here God die daarin spreekt en het zou absurd zijn te veronderstellen dat enige menselijke autoriteit in staat zou zijn de stem van God met gezag te bekleden. Het Woord van God is duidelijk in zichzelf en daarom het eind van alle tegenspraak.

Met dit gezag hangt een tweede eigenschap samen: de *duidelijkheid*

van Gods Woord. De Here spreekt duidelijke taal en **geen** mens is in **staat** om Gods Woord duidelijk te **maken**, laat **staan** dat het **verstaan** van Gods Woord van **welke** menselijke instantie dan **ook afhankelijk** zou **zijn**. Ook hier geldt: de Schrift is duidelijk in zichzelf.

Bavinck heeft dan ook weinig op met een **kerkelijke** traditie die, m- als bij de roomse **kerk**, met gezag de Schriften uitlegt. De kerk heerst niet over de gelovige en **vormt** **geen** verklarende instantie tussen hem en Gods Woord. Gezalfd als hij is met de **Heilige Geest** is Gods **kind zelf** in staat om aan de hand van Gods Woord de kerk te h o r - delen. Met het **gezag** en de duidelijkheid van Gods Woord is het 'so- la scriptura' **gegeven** en daarmee tevens onze christelijke vrijheid. Deze eigenschappen maken even- eens plaats **voor** een kerkelijke en bindende belijdenis. Bavinck **kan** over het recht, de plicht en de mogelijkheid **van zo'n** belijdenis prachtige dingen zeggen. Ze fun- geert **o.m.** als traditie die de inhoud van het geloof door de **eeuwen** heen overdraagt. Dit is met het 'so- la scriptura' en de vrijheid niet in **strijd** omdat zij ver onder de Schrif- ten staat en **alleen** gezag **heeft** door- dat zij Gods Woord samenvat. Het gezag **en de** duidelijkheid **van** het Woord van **God** ziet Bavinck ook doorwerken in de **zgn. hoofd- waarheden van het christendom?** Op het eerste gezicht lijkt dit op een selectie uit de bijbel of een re- ductie van de **geloofswaarheden**, maar zo bedoelt Bavinck het niet. Naar zijn inzicht **vormt** Gods **Woord** een organische eenheid waarvan **alle** delen **doortrokken** zijn van het geheel en omgekeerd. De hoofdwaarheden zijn veeleer een samenvatting van wat Gods Woord ons **openbaart**. In de meest **geconcentreerde** vorm gaat **het** dan **om Jezus Christus** als onze Hei- land. **En waar** deze **hoofdwaarhe-** den worden **beleden** ziet Bavinck dat Gods **Woord** haar doel – het **ge- loof** in Christus – **bereikt**. Het maakt het **hem** mogelijk om breed

over de katholiciteit van de kerk te spreken. Deze hoofdwaarheden zijn dus van betekenis voor Ba- vincks opvatting **van de kerk**.

4. Van vera naar pura

Deze hoofdwaarheden spelen een **belangrijke** rol bij de verandering die volgens Bavinck na de reformatie optreedt in de **opvatting over de kerk**. **Hij** was het er hartelijk mee eens dat de reformatoren met de be- lijdenis van de **kenmerken** het ge- zag van Gods Woord over de **kerk** opnieuw **erkenden**. Maar ze kon- den niet blijven **spreken over &** ware kerk die door de zuivere pre- diking wordt gekenmerkt. **Men** ont- dekte al spoedig in de eigen kerkge- meenschap veel onzuivers terwijl bij anderen veel goeds werd opge- merkt. Zelfs het **goede** in de (**valse**) roomse kerk bleven de broeders van de reformatie erkennen. Onder de druk van deze feiten ge- bruikte men de naam van ware **kerk** niet langer voor 'eene kerk met **uitsluiting van alle** andere, maar voor velerlei kerken, die de hoofdwaarheden des **Christen-** doms, de fundamentele artikelen nog vasthielden, doch overigens in graden van zuiverheid zeer verre van elkander afweken.' Het zal duidelijk zijn dat de ware **kerk** in deze visie niet langer een concrete kerkgemeenschap is. Het is de **volmaakte** kerk die in de onvolko- men toestand van **deze** wereld niet **voorhanden** is. Hier **toont** zij zich **al- leen** in gradaties van zuiverheid. En de zuivere prediking is **gemmen- &** in de hoofdwaarheden van het christendom. De kenmerken uit **onze** belijdenis hebben hier hun **practische** zin geheel verloren en **kunnen** de ge- meenschap van Christus' **kerk** niet **meer** aanwijzen.¹⁰

5. Op naar de zuiverste

Dit betekent **overigens** niet dat het **voor Bavinck onverschillig is van welke kerk** men lid is. Want 'naar de zuiverste hebben wij te **staan** en te streven'" En **dat** is in Bavincks visie de gereformeerde **kerk**. Dat is onge-

twijfeld mede de **vrucht** van zijn ei- gen inzicht in de **Schriften** en de bre- de **schriftuurlijke** argumentatie die hij aan de gereformeerde leer geeft. Het **gaat** hier evenwel om een per- soonlijke keus en niet om een schrif- tuurlijk-confessioneel oordeel. Hij **keurt het af om** de kerk die men meent te **moeten** verlaten als **valse kerk** te veroordelen en **het** is z.i. ook plicht om te blijven zolang **men** niet **gedwongen** wordt z'n eigen **belijde- nis te verloochenen**. Hier **stuiten** we op een tweede **concentratie**. Niet **al- leen** is de zuivere **prediking** gecon- centreerd in de hoofdwaarheden van het christendom, het gaat ook **om** de **ware** gelovige die deze **hoofdwaarhe-** den belijdt. Door zijn aanwezigheid is een **kerk**, hoe **onzuiver** ook **toch** **manifestatie van de ware kerk**. Het komt er op **neer** dat de rol van de kenmerken is overgenomen door de persoonlijke beslissing van ieder christen.

6. Gebonden en vrij

Bij deze persoonlijk keuze is een christen **gebonden** aan het Woord van God en aan Christus die daarin tot ons **komt**¹² en daarmee is, zoals we al zagen, ook de vrijheid voor deze keus gegeven. Nu weet Bavinck als geen ander van verkeerde keuzen en dwalin- gen. De christelijke vrijheid kan worden misbruikt. Maar hij acht de- ze vrijheid zo waardevol dat hij dit **misbruik** op de koop toe **neemt**. Sterker nog, de **beslissingsvrij- heid**¹³ levert een variatie op die bij- draagt aan de veelkleurigheid **van** het kerkelijk leven. Hier vinden **we** het prismaglas van de pluriformi- teit en de veelkleurigheid die **daar-** door ontstaat omvat nadrukkelijk ook de **verkeerde keuzen** en de dwaling. **kortom, de zonde**, zoals die een meervoud van kerken ver- oorzaakt. Voor Bavinck staat het al- les onder Gods **voorzienig bestuur**. Als zodanig werkt het mee aan de **verrijking van de kerk**. Hier toont Bavincks opvatting van de christelijke vrijheid een **tweeslach- tig** karakter.¹⁴ Enerzijds ligt deze vrij-

heid besloten in de gezag van Gods Woord. Zo staat ze tegenover de kerkelijke gewetensdwang. Anderzijds **biedt** ze **ruimte** om van Gods Woord af te wijken. Het Woord van **God** is de norm voor de kerk, maar of de opvatting van de kerk met 'Gods Woord overeenkomt, **kan** geen aardse **macht**, maar **km** elk **alleen** voor zichzelf **uitmaken**.¹⁵ Tegenover de kerkelijke **autoriteit** staat hier **niet** de zeggenschap van **Gods Woord** maar het **gezag van de persoonlijke overtuiging!**

Maar, zo valt te vragen, spreekt, als onze overtuiging dwaalt, niet de duisternis **die** ons hart eigen is? Hebben **we ook** daarin niet te maken met **een 'aardse macht'**?¹⁶ Christus bevrijdt toch niet alleen van hiërarchie, maar ook van dwaling en duisternis?" Christelijke vrijheid staat onder het **gezag** van Gods Woord! Het beeld van het prismaglas is wel flatteus! Het camoufleert de tegenspraak tegen het evangelie en het **verzet** tegen de vergadering van de **kerk**. Door de tweeslachtigheid in Bavincks opvatting rijst de vraag op **welk** gezag wordt beslist wat de **hoofdwaarheden** zijn. Wie maakt uit hoe de Schriit over **Christus** spreekt? Laat Bavinck zelf deze vraag van een gereformeerd antwoord hebben voorzien, er **blijft** ruimte voor een christen- en **kerk**-zijn waarbij het **Woord** van God geen zeggenschap heeft over de opvatting die je huldigt of de keuze die je **doet**. Er kunnen dus bij de **kerk** elementen inbreken die niet ontleend **zijn** aan het Woord van God, en daarmee het subjectivisme dat Bavinck wilde vermijden. Achter de belijdenis dat de **kerk** door de zuivere prediking wordt gekenmerkt, ligt de **overtuiging** dat de Heilige Geest ons door **middel** van de **prediking** tot **kinderen** van God maakt. Dat heeft Bavincks instemming. Hij **meende** evenwel dat de Heilige Geest, **voordat wij** Gods Woord **van vrucht** kunnen horen, ons van het noodzakelijke gehoororgaan moet voorzien. En voor die ingreep zou de prediking niet het ei-

genlijke **instrument** van de Geest **zijn**. Pas nadat dit gehoororgaan is aangebracht zou de prediking ons brengen tot **daadwerkelijk** geloof.¹⁸ Het komt **mij** voor dat dit onderscheid tussen geloofs**vermogen** en geloofsdaad Bavinck ruimte biedt om onder **allerlei** onzuiverheid in de **geloofsactiviteit** het **werk** van de Heilige Geest in de **wedergeboorte** te blijven zien. Hier toont Bavincks kerkbeschouwing een subjectivistisch aspect.

7. Een onzulver dilemma

Bij het pluralistische **kerkverbouw**-project maakt men gebruik van de beide concentraties die we bij Bavinck vonden. De **hoofdwaarheden** waar hij over sprak **komen** terug als de **waarheidselementen** die bij iedere ketter **wel** aanwezig zijn. Om die elementen heeft de **dwaalleraar** recht op een plaats in de **kerk**.¹⁹ En hiermee stopt de **kerkelijke reconstructie** niet. Wil & **dwaalleraar** z'n plaats behouden dan vraagt dat aanpassing van de **kerkelijk** tucht. In de pluralistische kerk gaat deze niet langer over **inhoud** van het geloof. Men is alleen tuchtwaardig **wanneer** de christelijke **geloofshow**-ding ontbreekt." Hier **keert** terug wat Bavinck de zedelijke gebondenheid aan Christus noemde en het brengt de leervrijheid mee. Met **een** hedendaagse **term** gezegd: de existentiële **betrokkenheid** pleit de **dwaalleraar** **vrij** van tucht." Het zal duidelijk zijn dat hier geen belijdenis meer fungeert als **kerkelijk** **accord**. Ze is klem geraakt in het dilemma van **kerkelijk** gezag en persoonlijke vrijheid. Daarin **lijkt** de belijdenis een lastige traditie die **met** haar **gezag** een eigen en eigentijds verstaan van het **evangelie** **hindert**. Dat is wel een onzuiver **dilemma**, omdat (ook volgens Bavinck) de belijdenis niet anders doet dan Gods Woord samenvatten en **ook** ver onder het **gezag** daarvan staat. **Daarmee** vervalt men wel in **een** dilemma dat de reformatie in de **strijd** tegen het roomse leerge-

zag juist wist te overwinnen door dat uitsluitend Gods Woord gezag werd toegekend, zowel over de kerk als over de persoonlijke **geloofsovertuiging**." Het is niet te verwachten dat deze onzuiverheid wordt onderkend wanneer A.A. van Ruler **wordt** te hulp **geroepen**. Hij **zou** ons beter dan Bavinck leren om te **gaan** met de openbaring en de traditie. Hij leert ons de belijdenis te zien als het product van een creatief moment waarin de kerk bezig is **ge**-weest **om** Gods openbaring te verwerken.²³ Vandaag geeft de Heilige Geest de nodige **speelruimte** en zetten **kerk** en gelovige hun **creativiteit** daarnaast. **Zo** gaat de kerk **betrekkelijk zelfstandig** tegenover het Woord van God haar weg. Deze hulp is uiteraard niet in staat het **gezag** van **Gods Woord** te **herstellen**.²⁴ Doordat zij Bavincks opvatting van Gods Woord en de **belijdenis** **vervangt** krijgt het subjectivistisch aspect dat bij hem aanwezig **was** in de **verbouwde** kerk een **prominente** plaats! Op deze weg wordt het **gezag** van Gods Woord ook verder aangetast. Met eigen historisch en cultureel **bepaalde** criteria wordt onderscheiden wat wel en wat geen gezag voor ons **heeft**. Daarin wordt het gezag en de duidelijkheid van Gods Woord uitgeleverd aan het oordeel **van de theologie**.²⁵ De vraag naar de zuivere prediking is daarmee buiten de pluralistische kerkorde geplaatst. Het resultaat is **een** andere **kerk** dan **we** in de gereformeerde confessie belijden.

8. Samenvatting

Bavinck aanvaardde dat de ware kerk is vervangen door de **meer** of **minder** zuivere kerk. Daarmee nam hij een subjectivistisch **aspect** in zijn kerkleer op en kon hij de belijdenis van de kenmerken **van de kerk** niet handhaven. Dat staat op gespannen voet met zijn **erkenning** van het gezag en de duidelijkheid van Gods Woord. Anderzijds hield deze erkenning dit subjectivisme

wel in toom.

Doordat dit aspect verbonden wordt met een andere opvatting van Gods Woord en van de belijdenis veroorzaakt dit subjectivisme leer- en tuchtvrijheid en maakt het een pluralistische kerk mogelijk. Maar omdat dit ten koste gaat van Bavincks opvatting over Gods Woord, beweegt deze kerk zich op een ander spoor. Het beroep op Bavinck is niet terecht.

¹ De kleur van het licht verschilt naar gelang van het glas waarin het wordt opgevangen'. A. Kuiper, *De Gemeene Gratie III*, Kampen z.j., 237. Bavincks beeld van het prisma: C. Veenhof, *Voik van God*, Amsterdam 1969, 96.

² Ik gebruik (met aangegeven afkorting) de volgende werken van Bavinck: *De katholiciteit van Christendom en Kerk*, Kampen 1968² (*Kath.*); *Gereformeerde Dogmatiek* (GD); *Offerande des Lofs*, 's-Gravenhage 1901 (*Offerande*), *Roeping en Wedergeboorte*, Kampen 1903 (RW) en *Magnalia Dei*, Kampen, 1931² (MD). Voor andere korte aanduidingen van gebruikte werken verwijs ik naar de aantekeningen bij het vorige artikel.

³ B. Kamphuis, 'Honderd jaar jong', in: *De Reformatie*, 71, 143.

⁴ S. Meijers, *Objectiviteit en existentialiteit*, Kampen 1979, 37-43.

⁵ Als Bavinck naar Kuiper verwijft (GD IV, 304, nt. 1) noemt hij tegelijk de kritiek van Th. F. Bensdorp, die Kuiper subjectivisme verwijft. Verder verwijs ik bij deze alinea naar J. Kamphuis, 'Geen klauw mag achterblijven!' 'Enkele opmerkingen over A. Kuipers begeerte naar de éénheid der gereformeerde belijders', in D. Deddens/M. te Velde (red.), *Vereniging in wederkeer. Opstellen over de Vereniging van 1892*, Barneveld 1992, 31-44. C. Veenhof, a.w., 135, 138, 312; R. Bremmer, *Herman Bavinck als dogmaticus*, Kampen 1961, 261-272; J. Veenhof, *Revelatie w Inspiratie*, Amsterdam 1968, 391vv., 503vv. en Meijers, a.w., 140v.

⁶ Bremmer, a.w., 283v.; Van dezelfde: *In gesprek met oudere en nieuwere theologen*, Kampen 1991, 97. Kamphuis, a.o., 35; Brinkman, *Geloofsmanieren*, 128, 135, 138. 'Ik weet het ook niet meer' zou Bavinck gezegd hebben toen D. van Dijk (*Synopsis of overzicht van de zuiverste theologie*, dl. I Enschede 1964, dl. II 1966, 3) hem om opbelde-ring vroeg over de pluriformiteitsleer. Een interpretatie van deze woorden geeft C. Trimp, 'Het manuscript van H. Bavinck', in: *Radix. Gereformeerd interfacultair tijdschrift*, 21, 87v.

⁷ Vroom, *100 jaar theologie*, 137, spreekt i.v.m. Bavincks schrijfbeschouwing over twee tegenstrijdigelingen en zegt daarvan 'Daarom kunnen mensen in later generaties kiezen welke lijn van Bavinck zij volgen zullen'.

⁸ Brinkman, *Geloofsmanieren*, 166. 'Indend konkluderen we, dat het Gereformeerd gedachtegoed, dat we bij Bavinck ... tegenkwamen voor aanvulling vanuit de drie besproken auteurs vatbaar is.' Van Ruler biedt een andere opvatting van waarheid en traditie. Rahners helpt ons aan het pluralisme en

Barth moet voorkomen dat de pluralistische kerk vrijblijvend wordt. H.B. Weijland, *Elkaar verstaan, &c.*, noemt ook Van Ruler om diens opvatting over de leertucht en de belijdenis.

⁹ Voor deze paragraaf gebruikte ik GD I, 423-435 (het gezag); GD I, 445-451 (de duidelijkheid); *Kath.*, 28; GD I, 427, 449; IV, 302; MB, 448, 465, 527v. (de christelijke vrijheid); GD I, 6, 22, 63v.; GD IV, 401v. (de belijdenis) Ook *Offerande* zegt veel mooie dingen over het belijden van het geloof. Een vroege brief (14 september 1885! verg. Bremmer, Bavinck, 20) moet model staan (Brinkman, *Geloofsmanieren*, 134, C. van der Kooi, a.o., 78) voor Bavincks moeiten m.b.t. het sola scriptura en het gezag van & belijdenis/traditie. Ik meen ten onrechte. Voorzover ik weet komt Bavinck er zelf later niet op terug. Maar bovenal: Hij vond een antwoord in die zin & de belijdenis onderworpen is m blijft aan het gezag van Gods Woord, GD I, 22, 63; IV, 401v. Voor de hoofdwaaier: GD I, 580-583; *Kath.*, 26v.; RW, 180-184; J.M.R. Diemansse, *De fundamentele en niet-fundamentele geloofsartikelen in de theologische discussie*, Franeker 1974, 100-109.

¹⁰ 'Dat de Hervorming in het Woord Gods terecht het kenteeken der kerk zocht, is met de Schrift in de hand aan geen twijfel onderhevig' (IV, 296). Voor deze paragraaf verwijs ik verder naar GD IV, 296-303; MD, 526v.; *Kath.*, 25. De toepassing van de kerknaam op concrete instituten kan volgens Bavinck alleen in overdrachtelijke zin. Verg. C. Veenhof, *Voik van God*, 238, 291vv. Een verandering, vergelijkbaar met die van de naam van de ware kerk ondergaat het begrip van de valse kerk. Die naam slaat nu op 'de hiërarchische macht van bijgeloof of ongelooft, welke in de plaatselijke kerken zich opwierpen zichzelf en haar ordinantiën meer macht en autoriteit toeschreef dan den Woord Gods' (IV, 300).

¹¹ Bavinck vervolgt: 'Wie daarom tot de overtuiging komt, dat de Protestantsche kerk beter is dan de Roomsche, en de Gereformeerde zuiverder is dan de Luthersche of Remonstrantsche of Doopsgezinde heeft, zonder daarmee zijn kerk als een valsche te oordelen, deze te verlaten en bij de andere zich aan te sluiten. En in de eigen kerk te blijven, in weerwil van veel onzuiverheid in leer en leven, is zolang plicht, als zij ons niet verhindert, om naar eigen belijden trouw te zijn en zij het ook indirect, ons niet dwingt om den menschen meer te gehoorzamen dan Gode.' GD IV, 303. Zijn eigen overtuiging blijkt in het Voorwoord van GD I¹ (geciteerd bij C. Veenhof, a.w., 92; 129). Ook het gegeven citaat is in de richting van de gereformeerde kerk geformuleerd. Zijn brede fundering van de gereformeerde leer hangt samen met zijn uitgangspunt dat heel de Schrift in rekening moet worden gebracht, kernachtig 'De gansche Schrift bewijze het gansche systeem' GD I, 586v. Voor de tweede concentratie zie *Kath.*, 24vv.; *Offerande*, 45v. Dit zal hij ook bedoelen met de geloofseenheid in de verdeeldheid in plaats van eenheid boven de verdeeldheid, *Kath.*, 39v.; *Offerande*, 44.

¹² Men blijft 'zedelijk gebonden' aan Christus, GD IV, 302, een term die vandaag in onbruik is, maar waarmee Bavinck bedoelt dat de Here Jezus geen theorie voor ons is, maar ons hart en leven raakt. Vandaag spreekt men liever over 'existentialiteit'. Verg. J. Veenhof, *Revelatie*, 383vv.

¹³ GD IV, 301-303; MD, 527v.; *Offerande*, 43v.

¹⁴ Bavinck (GD I, 449) verwijst voor zijn vrijheidsbegrip o.a. naar Kuiper. In relatie tot diens opvatting noemt Van Leeuwen, Her Irk begrip in de theologie van Abraham Kuiper, Francker 1947, 265-267. A.R. Vinet, W.P. Keizer, *Alexandre Rodolphe Vinet 1797-1847*, Amsterdam z.j., 273, stemt daarmee in en verwijst daarbij naar zijn *Vinet en Hollandse*, Wageningen 1941. Deze achtergrond laat ik nu verder rusten.

¹⁵ GD I, 451. De uitleg die de kerk aan de Schrift geeft 'kan alleen in de consciëntie binden voorzover iemand haar als goddelijk en onfeilbaar erkent.' *Idem* (Curs. vdj.). Verg. GD IV, 304 over de 'algemeene regelen' waarvan de toepassing wordt overgelaten 'aan de consciëntie der geloovigen.' Illustratief is hier dat voor Bavinck het oordeel over de hervormde kerk als valse kerk geen zaak was van confessionele trouw tussen afgescheidenen en dolerenden. D.m.m.ee werden praktisch-kerkelijk de kenmerken van art. 29 uitgeschakeld. Verg. C. Veenhof, a.w., 200v.

¹⁶ De Schotse confessie van 1560 legt de Hervorming om & Schrift uit te leggen uitsluitend bij de Heilige Geest en ontkent dat individuele gelovige of ambtsdragers die bevoegdheid hebben. Müller, a.w. 257, 39-43.

¹⁷ Verg. B. Kamphuis, *Klare Taal*, 28; de duidelijkheid van de Schrift is ook gericht op het doorbreken van de zonde.

¹⁸ RW, 212v.; 217v.; 219-221. Het geloof 'wortelt in de geheimzinnige diepten van het wedergeboren hart'. GD I, 562. Verg. Veenhof, *Revelatie*, 505. Zo is het inderdaad mogelijk om de eenheid van Gods kinderen, meer dan in geschreven belijdenissen, te zoeken in wat niet geschreven is. *Offerande*, 46.

¹⁹ Brinkman, *Geloofsmanieren*, 166.

²⁰ Weijland, *Elkaar Verstaan*, 42v. Zo ook H.M. Kuitert, a.w., 212.

²¹ We zagen dat wat Bavinck 'zedelijk' (zedelijke gebondenheid) noemde tegenwoordig als 'existentialiteit' wordt aangeduid. Op deze laatste term oefende C. Trimp, 'Bavinck en de "ethischen"', in: *Bevestigd Schriftgezag*, Groningen 1970, 95, kritiek, analoog aan mijn kritiek op Bavincks vrijheidsbegrip, n.l. dat deze nieuwe term Gods Woord niet als norm herstelt.

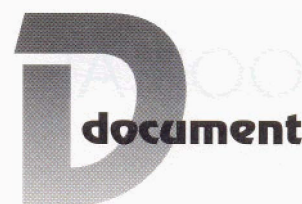
²² Kinder, a.w., wijst er herhaaldelijk op dat kerk en gelovige niet tot elkaar in een afhankelijkheidsrelatie staan omdat beiden voortkomen uit & werkmiddelen van Gods Woord en de sacramenten (38vv., 81vv.). Voor de verhouding van het Woord van God en de leer van de kerk zie Steck, a.w., 44-62 (de identiteit) en 62-122 (de autoriteit).

²³ Brinkman, *Geloofsmanieren*, 138-150, m.n. 139.

²⁴ Achter Van Rulers opvatting over de menselijke denkbaarheid schuilt de zelfstandigheid van de Heilige Geest ten opzichte van Christus, A.N. Hendriks, *Kerk en ambt in de theologie van A.A. van Ruler*, Amsterdam 1977, 56-60; 248-251. Van Ruler kan zelf getuigen dat het dilemma blijft bestaan. Hij wil de gevaren van de menselijke creativiteit bezwaren door het gezag van de ambtelijke vergadering! (Brinkman, a.w., 149v.) Van de vrijheid komen we weer terug bij de hiërarchie! Daarin komt hij dicht bij Berkhof, a.w., 212v. die eveneens de geloofservaringen door de gemeenschap wil toetsen.

²⁵ Vroom, *100 jaar theologie*, 137, 140v.; Brinkman, *Geloofsmanieren*, 165v. Vroom, *De Schrift alleen?*, 27, aanvaardt de theologie als criterium naast de Schrift. Verg. B. Kamphuis, a.w., 29v.

In de rubriek 'Document' willen we korte teksten met een bijzondere waarde onder de aandacht van de lezers brengen. We denken dan aan documenten die in actuele discussies of ontwikkelingen een rol spelen. Of aan documenten uit vroeger tijden die een interessante bijdrage kunnen leveren aan onze meningsvorming vandaag.

Om een paar concrete voorbeelden te noemen: gedeelten uit de concepten voor een Nieuwe Bijbelvertaling (ook wel: 'Vertaling 2000'), passages uit de concept-kerkorder voor de 'Samen op Weg-kerken', een artikel uit een geloofsbelijdenis van een buitenlandse zusterkerk, of een passage over het ontvangen van gasten in de gemeente uit een oud-christelijk geschrift.

Als eerste plaatsen we twee passages uit de Heilige Schrift, de Tien Geboden uit Ex. 20 en uit Deut. 5. In de eigentijdse vertaling die prof. drs. J.P. Lettinga (emeritus-hoogleraar aan onze Theologische Universiteit) daarvan gegeven heeft.

Redactie

Exodus 20,1-17

God sprak de volgende woorden:

- 2 Ik ben de HERE uw God die u bevrijd heeft uit Egypte, het slavenhuis,
- 3 U zult naast Mij geen andere goden hebben,
- 4 U zult u geen godenbeeld maken – in welke vorm ook – van iets dat boven aan de hemel of in de lucht, beneden op de aarde of
- 5 in het water onder de aarde is, U zult u voor die niet neerbuigen en ze niet vereren, want Ik, de HERE uw God, ben een God die zich doet gelden: Ik straf de zonden van vaders bij kinderen, klein- en achterkleinkinderen, wanneer men Mij ontrouw is;
- 6 maar Ik bewijs gunst tot in het verst denkbare geslacht, wanneer men Mij trouw is en mijn geboden in acht neemt,
- 7 U zult de naam van de HERE uw God niet misbruiken, want de HERE zal niet ongestraft laten wie dat wel doet.
- 8 Gedenk de sabbatdag door die te heiligen,
- 9 Zes dagen hebt u om te werken en al uw arbeid te verrichten,
- 10 maar de zevende dag is een aan de HERE uw God gewijde sabbat. Dan mag u geen enkele arbeid verrichten, u zelf niet, uw zoon niet, uw dochter niet; uw slaaf niet, uw slavin niet, uw dieren niet, zelfs de vreemdeling niet die bij u woont.
- 11 Want in zes dagen heeft de HERE de hemel en de aarde gemaakt, de zee en al wat daarin is. Maar Hij rustte op de zevende dag; daarom zegende de HERE de sabbatdag en heiligde die.
- 12 Eer uw vader en uw moeder. Dan zult u lang leven in het land dat de HERE uw God u gaat geven.
- 13 U zult niet wederrechtelijk doden.
- 14 U zult geen echtbreuk plegen,
- 15 U zult niet stelen.
- 16 U zult tegen uw naaste niet als leugenachtige getuige optreden,
- 17 U zult uw zinnen niet zeffen op het huls van uw naaste: u zult uw zinnen niet zeffen op de vrouw van uw naaste, niet op zijn slaaf, zijn slavin, zijn rund of zijn ezel, op niets wat hem toebehoort.

Vertaling: J.P. Lettinga.

De verantwoording van deze vertaling is door hem gepubliceerd in: J. Douma, De Tien Geboden, Handreiking voor het christelijk leven, Kampen 1992, I, 145-169; II, 181-193; III, 147-150.

WERKEN AAN IDENTITEIT IS NOOIT AF

A. Slob

opvoeding en
onderwijs

De identiteit van het gereformeerd onderwijs is altijd een dankbaar onderwerp geweest. Ook in de kolommen van De Reformatie is er diverse malen breed aandacht aan gegeven. Meestal het dan om theoretische beschouwingen. Het belang daarvan staat voor mij niet ter discussie. Wel heb ik reeds eerder aangegeven dat we op moeten passen dat we niet in theoretische beschouwingen over identiteit blijven steken. De identiteit wordt als het er op aankomt niet bepaald door fraai geformuleerde grondslagen en prachtige passages in schoolwerkplannen. Het zijn waardevolle en onmisbare pijlers onder het schoolbouwwerk, maar uiteindelijk staat of valt alles bij het in de praktijk brengen van de identiteit.

Het praktiseren van de identiteit is geen gemakkelijke zaak. Zeker de laatste jaren is me de verlegenheid binnen het gereformeerd onderwijs, met betrekking tot dit onderwerp, sterk opgevallen. Ondanks die verlegenheid is er vanaf de oprichting van de eerste gereformeerde scholen geprobeerd vorm en inhoud te geven aan datgene wat kenmerkend zou moeten zijn voor gereformeerde scholen. Als Greijdanus College hebben we enkele jaren geleden besloten gericht te gaan investeren in de identiteit van onze school. Dat heeft onder meer geresulteerd in de functie van identiteitscoördinator.

Vakgroepen

Als identiteitscoördinator heb ik

als speciale taak gekregen het stimuleren van het omgaan met identiteit binnen de gemeenschap van de school. Ik ben een aantal jaren geleden mijn taak begonnen met het inventariseren van datgene wat er vakinhoudelijk op identiteitsgebied binnen de school gebeurt. De door de diverse vakgroepen aangeboden informatie gaf een geschakeerd beeld. Mede aan de hand van deze inventarisatie zijn we de afgelopen jaren op een aantal gebieden aan het werk gegaan. Er is aanvullend lesmateriaal gemaakt om identiteitslacunes in schoolboeken op te vangen. Veel van de door ons gebruikte schoolboeken zijn afkomstig van zogenaamde neutrale uitgeverijen. Uit de inhoud van de lesboeken blijkt in de praktijk die neutraliteit niet altijd. Voor de eerste

en tweede klassen hebben we om die reden in eigen beheer leskaternen uitgegeven (Van Schepping tot *Spraakverwarring en Seks is geen zak* drop), waarin onze identiteit duidelijk tot uiting komt. In de komende jaren zullen er meer uitgaven gerealiseerd worden. De eerstvolgende zal een katern zijn voor het beroepsonderwijs over het werken als christen op de arbeidsvloer, met als titel: *Fluiten & vloeken*. Als Greijdanus College hebben we de laatste jaren ook cursussen opgezet waar in algemene en/of specifieke zin aandacht werd gegeven aan het praktiseren van identiteit. Zo is in samenwerking met het Gereformeerd Pedagogisch Centrum (GPC) een aantal malen de cursus 'werken op een gereformeerde school: waar merk je dat aan?' gegeven.

Cursussen

Ook hebben de vakgroepen Nederlands, Engels, Frans en Duits stilgestaan bij het geven van literatuuronderwijs op een gereformeerde school. Deze cursus resulteerde uiteindelijk in een door alle talenvakgroepen gedragen notitie over het omgaan met moderne literatuur. Voor collega's die in hun vakgebied veel met de evolutietheorie te maken hebben, is een cursus rond dat thema opgezet. Aan deze cursus hebben professor H.M. Ohmann en drs. J.A. van Delden hun medewerking verleend. W-hoogleraar B. Goudzwaard verleende op zijn beurt medewerking aan de cursus 'Economie en identiteit'. In een zeer boeiend betoog gaf hij de aanwezige docenten economie mee hun leerlingen duidelijk te maken dat economie geen waardenvrij

vakgebied is. Zijn betoog stimuleerde **binnen de vakgroep verdere** doordenking en praktische uitwerking van dit belangrijke onderwerp. Datzelfde gebeurde bij de vakgroepen handvaardigheid, tekenen en muziek, waar de gereformeerde (synodaal) theoloog drs. Alfred C. Bronswijk op **een** inspirerende manier **aandacht vroeg voor** de relatie tussen identiteiten en kunst- en **cultuurvakken**. Al deze onder de vlag **van het nascholings-** instituut Greijdanus Lerende School (GLS) **vallende** cursussen, hebben een grote praktische insteek. Herkenbaars en toepasbaar voor de collega's op de werkvloer.

Vieringen

Het ontwikkelen van eigen lesmateriaal en het opzetten van **identiteits-** cursussen, zijn voorbeelden van het **identiteitswerk** op het Greijdanus College. Andere voorbeelden **zijn** het opzetten van vieringen tijdens de christelijke feestdagen in het schooljaar. Bij uitstek momenten om inhoud te geven aan de identiteit. Leden van de commissie Vieringen hebben elk vieringen onder hun beheer. Veel van deze vieringen worden vaak op een sobere manier ingevuld. **Een** enkele maal **kiesen** we voor een meer uitgebreide viering. **Voorbeelden** daarvan zijn de **pinksterviering van vorig jaar** met een **door havo-4 en vwo-5** leerlingen uitgevoerd drama 'En ik breng **mi-jn** Geest in u, zodat gij weer levend **wordt**' en de **voor** lvbo-3 leerlingen **georganiseerde paasmaaltijd** van dit jaar. Naast vieringen **wordt** er uitgebreid aandacht gegeven **aan** het realiseren van geschikt materiaal voor de dagopeningen. Op het Greijdanus College worden dagopeningen **ge-** maakt voor de eerste en tweede **klassen** en voor de derde klassen en hoger. In ieder lokaal liggen bijbels en boekjes met dagopeningen gereed om **gebruikt te worden**. Sinds dit cursusjaar is er **op** dit punt een **samenwerkingsverband** ontstaan tussen alle **gereformeerde**

scholen. Een verheugende ontwikkeling.

Overleg

Op diverse **andere** terreinen zijn **er** op dit moment **binnen** onze school op identiteitsgebiedontwikkelingen gaande. Ik denk daarbij aan het omgaan met jeugdliteratuur in de **onderbouw**, het voorbereiden **van** een project over moderne muziek in de bovenbouw en het integreren van het project **levensstijl** binnen de mentor-uren in **vbo/mavo-3**. Niet **onvermeld** mag **blijven** de dit jaar **opgezette studium generale** 'Was Jurassic Park werkelijkheid?', **over evolutionisme** en creationisme. Zo'n twintig **vwo-5** leerlingen en **een** havo-4 leerling volgden na schooltijd deze studium **generale** onder leiding van drs. J.H. Hoogerduijn. Tot deze **studium generale** behoorde ook een forumdiscussie tussen de evolutionist dr. T. Kemperman en de creationist drs. T. Zoutewelle. Ook werd er een **bezoek** gebracht aan een creationistisch museum in Duitsland. Als **Greijdanus College** hechten we **zeer** aan overleg over identiteit met **allen** die tot de kring van **de** school behoren. Identiteit is een **verantwoordelijkheid van ons allemaal**. Het afgelopen **cursusjaar** hebben we op dit punt onder meer overleg gevoerd met de directeuren **van** de basisscholen en met een groot **aantal predikanten** uit het voedingsgebied van de school. Laatstgenoemd overleg kwam voor de eerste keer op deze manier tot stand. Er zijn **afspraken** gemaakt om tot een **volg te komen**. **Traditie** binnen de school zijn inmiddels de jaarlijkse **identiteitsavonden**. Dit jaar hebben we in **Zwolle** met zo'n 600 ouders en leidingen de eerste uitkomsten **van een groot onderzoek onder** Greijdanus-scholieren **over levensstijl** besproken. Dit door de socioloog dr. A.B. Dijkstra (RU Groningen) uitgevoerde onderzoek **zal in** de komende maanden **verder opge-** pakt, **doorgesproken** en **uitgewerkt** worden. **Een concrete uitwerking is**

de door de voorzitter van de Centrale Directie, dr. K. Veling, geschreven proeve **van een** Morele Code. Ook daarover zal in de komende maanden verder doorgesproken worden. Duidelijk wordt dat als het om identiteit gaat er **volop werk** ligt. Werken aan identiteit is nooit **af**, Als Greijdanus Coiiege met vestigingen in Zwolle, **Hardenberg**, Enschede en Meppel, proberen we daar, met vallen en opstaan, **con-** creet vorm en inhoud aan te geven. Als **gereformeerde school** zijn we dat **aan** onze stand verplicht. We zouden overigens ook niet anders willen.

Drs. A. Slob is als docent maatschappijleer en identiteitscoördinator verbonden aan het Greijdanus College te Zwolle.

GUNNING KRIJGT ZIJN BIOGRAAF

J. Kamphuis

B boekbespreking

In 1977 nam **Albert de Lange** zich voor een biografie te wijden aan **J.H. Gunning Jr. (1829-1905)**, naast **D. Chantepie de la Saussaye** één van de 'vaders' van de ethische richting in de Nederlandse Hervormde Kerk. In 1987 promoveerde De Lange 'op **Gunning**' en nu, 10 jaar later, **ligt** het eerste deel van de biografie, die de jaren 1829-1861 **beslaat**, voor ons! De tweede zin van deze aankondiging sluit ik, zoals men kan zien, **met een uitroep** af. **Dat** eist **toelichting**, want de zin zelf **zal** onder de lezers van De **Reformatie** niet voor grote opwinding zorgen. Hoogstens zal iemand zich afvragen: wie was dat ook alweer, Gunning? En wat was die 'ethische richting' in de Nederlandse Hervormde Kerk?

Laat ik **beginnen** er dit van te zeggen: wie **in & geschiedenis**, in kerkgeschiedenis, **is** geïnteresseerd en vooral **wie** belangstelling heeft voor de vorige eeuw van **kerkelijk Nederland** (en **zó** gek **zou** dat niet wezen, want we komen er **allemaal** vandaan), die moet zich de kans niet laten ontgaan met De Lange als gids het boeiende landschap van dit '**Hervormd Nederland**' van de 19e eeuw te verkennen. Dr. De Lange heeft twintig jaar 'op **Gunning**' gewerkt. Eigenlijk nog langer, want vanaf 1974, **zo** deelt hij in zijn 'voorwoord' mee, raakte hij door Gunning geboeid en sindsdien heeft de man zijn aandacht vastgehouden!

Dat is geen wonder, **Gunning** mag onder ons dan weinig de aandacht **trekken** (ik zal daar straks nog een voor mij sprekend bewijs van geven) en de 'ethische richting' in & Hervormde Kerk mag metterdaad tot het verleden behoren, **dat neemt niet weg** dat **Gunning** één van de

zeer *groten* in de kerkgeschiedenis is **geweest**. De Lange typeert hem door zijn biografie de **titel** mee te geven Een *leven in zelfverloochening*. Hij **zal** zelf de eerste zijn om te **erkennen** dat **deze** **titel** **toelichting** **vraagt**. 'Zelfverloochening' is bij Gunning een gecompliceerde zaak. Hier werkt bij hem het evangelie **door**. Maar **ook** allerlei eigentijdse invloeden: het **Réveil** en via **Réveil**; **Pascal**. Maar er is ook invloed van 'romantische heldenviering' (Th. Carlyle): de **gelovige**, die **zichzelf** **verloochent**, is een held (193). Hier **werkt** het **ideaal** van 'de **ridder**' **steek** **door** (% em.). De Lange schrijft zelfs, dat hij **persoonlijk** 'het beeld van de 'ridder' ' het meest **geschikt** (acht) om **Gunnings** 'leven in zelfverloochening' in het juiste licht te doen zien' (33).

Maar **hoe** dat ook zij: **Gunning** heeft op een radicaal-persoonlijke wijze deelgenomen aan de **grote** debatten van de vorige eeuw over de kerk en de dienst van God. Het is niet eenvoudig om greep op zijn **leven** en **overtuiging** te krijgen. Hij had niet de gave om helder en populair te formuleren, zoals A. Kuiper het kon. Maar hij is een diepe geest. Evenals **Kuiper** **is** hij van 'oudliberale' komaf. Evenals Kuiper heeft hij de machtige **zuigkracht** van het modernisme ondergaan. Ook hij heeft daarmee **gebroken**. Dat heeft een diep spoor in zijn leven **getrokken**. Hij heeft zich geroepen **gevoeld** om in de literatuur te 'evangeliseren'. In Hilversum predikant geworden, is hij in **aanraking** gekomen met de 'bevindelijke' kringen daar (hoe goed zijn ze mij ook uit eigen levenservaring bekend!). Hoe is hier weer een opvallende parallel met **Kuy-**

per als jong predikant in Beesd. **Gunning** **leert** van de bevindelijke. Hij erkent de **noodzaak** van wedergeboorte. Maar hij verwijt hen hun eng-persoonlijke **interesse**: de mens is immers geroepen tot 'wereld-beheersing' als beeld van God? Daarom wil hij allereerst het evangelie aan de mensen **van zijn eigen** eeuw verkondigen, **aan** de cultuurdragers van zijn tijd. Hij **zoekt** **daarvoor** een **weg** en wordt dan schatplichtig aan het **romantisch** idealisme van zijn tijd, aan Schleiermacher en aan Rothe in Duitsland. Hij weet zich verwant met J.P. de Lange, met **Kähler**. Hij **zoekt**, zoals al dezen, een synthese tussen de eigen cultuur en het evangelie. Hier heeft Gunning heel zwakke momenten, zoals zo vaak bij apologeten van het christelijk geloof. Maar hij **zucht** **wel** een **weg** voor het evangelie! En hoe hij ook **geïnfecteerd** was door het **standsbesef** van de vorige eeuw (hij hoorde tot de 'gezeten' burgerij en de 'minderere' stand bleef: **minder!**), hij heeft zich ook in zijn maatschappelijke coterie niet opgesloten. Want hij heeft in Hilversum en in contact met Chantepie de la Saussaye **ontdekt**, dat het grote **vraagstuk** van zijn tijd dat **van** de kerk **was**. Ook Groen deed deze **ontdekking**, ook **Kuiper**, ook (reeds eerder) in het verre Noorden de predikant Hendrik de Cock, eveneens van 'oudliberale' achtergrond. Kerk en **woord** – het worden de grote thema's in Gunnings leven – en dat **terwille** van de dienst van de hemelse **Koning!** Wie heeft **ademenemender** 'blikken' in de Openbaring' geworpen dan hij? De Schrift (die hij lief kreeg ter wille van het evangelie) bleef hem een **boek**, dat aan wetenschappelijke kritiek **was**

te onderwerpen. Hier hield hij band aan het **modernisme**. Hier groeide ook het conflict met Kuiper. En H. Bavinck zal later in **één** van zijn rijkste studies (*De theologie van Chantepie de la Saussaye*) de **synthese** met het idealistisch **denken** ontmaskeren. Maar **als** er **één** vanaf zijn jonge **jaren** aan de kerk heeft 'geleden', in heeft willen lijden, dan is het Gunning. Hij is tenminste de vragen **van** zijn tijd niet uit de **weg** gegaan en hij heeft met goedkope antwoorden, bijvoorbeeld **van** het reglementaire kerkgenootschap van 1816 of van de 'verdraagzaamheid' van de kerkelijke 'upper ten' en van **zijn** eigen kring, geen genoegen genomen.

Dat alles zal dr. De Lange al wel bezig zijn te beschrijven in het tweede deel van zijn biografie, als de grote conflicten met Groen (aan wie hij zich toch verbonden bleef weten en hij **was** in Den Haag zijn **wijkpredikant**) en vooral met Kuiper, de man van de Doleantie aan de orde **komen**. Het tweede deel is ons tenminste 'binnen **afzienbare** tijd' **toegezegd** (8). We zien er naar uit!

Er is in dit **eerste** deel al zoveel te ontdekken en zoveel te genieten. **Natuurlijk**: de biografie **zelf**. Maar dan de bijlagen over de **correspondentie** van Gunning en bijvoorbeeld een uitvoerige brief over 'de **Drieëenheid**' (266 e.v.), en overige manuscripten, waarbij de brief aan zijn neef **J.H.Gunning Wzn.** er voor **mij** uitspringt, ook omdat de grenzen van het karakter van Gunning naar voren komen: **één** van zijn jonge bewonderaars kon het niet laten te zeggen: 'Ik vind Gunning in de laatste tijd zo **ikkerig**' (282). **Ook** dat hangt **m.i.** samen met de persoonlijkheidscultus (het heroïsme), **waaraan** Gunning niet is ontkomen, evenmin als de ethische richting.

Men zal onderhand wel hebben begrepen dat ik enthousiast ben over dit werk. Geen kritiek? Ja, ook wel. Ik vind het, om **één ding** te noemen, **jammer** dat Groen van **Prinsterer** **regelmatic** in de 'confessie-

nalistische' hoek **wordt** gemanoeuvreed (237, ook al 116). Vooral Groen zou er verantwoordelijk **voor** zijn geweest dat het Réveil de 'confessionalistische' kant op ging en dat betekent dan dat deze confessionelen 'de "waarheid" identificeerden met de **belijdenisgeschriften**' (237). En Groen zou vanaf 1842 getracht hebben de **confessionelen** **om** te vormen tot een "partij", die in de **kerk** slagvaardige oppositie kon voeren tegen de "liberalen" ' (169). Ik herken in deze, al te gemakkelijke, **typering** Groen niet. Ik meen **ook**, dat De Lange, die zijn kracht doet kennen in het rustig beschrijven van de levensgang van zijn 'held', hier te makkelijk en te vlug zelf in een polemische **toon verzeild raakt**. Een enkele keer gebeurt dat vaker. Het **was** beter **geweest** de evaluatie tot later te bewaren, **vooral omdat** (170 e.v.) de schrijver **vanuit** Gunning zelf **ons** heel duidelijk maakt waar vanaf het begin het verschil lag tussen Groen en Gunning. Opvallend is diens onverbloemd opkomen voor de 'leervrijheid' in de **kerk** van zijn **dagen** en dat met beroep op – 'de ridderlijkheid', in een brief aan H.J. Koenen (172). Maar **betekent** 'leervrijheid' **voor** de **predikanten** niet 'hoordwang' voor de **gemeente**, naar het tekenende woord van K. Schilder?

De kritiek staat **mijn waardering** niet in de weg. Beter: mijn dankbaarheid.

Nu kan men zeggen: dat is dan de dankbaarheid van een man, die zelf wel eens hier en daar heeft rondgekeken in de 19e eeuw. Dat is waar. Maar er is meer. Eens heb ik nogal wat tijd besteed aan de beschrijving van het grote conflict tussen Kuiper en Gunning. Ik heb daarvan verslag gedaan in mijn bijdrage aan de **herdenkingsbundel Doleantie** – Wederkeer onder het opschrift 'Visioen of reformatie: Het conflict Gunning-Kuiper over de **weg** van de **kerk**'. Het is me opgevallen dat deze bijdrage nauwelijks **één reactie** heeft losgemaakt, en **zéker** niet uit eigen kerkelijke kring.

Ik **zeg** dat per se niet om te klagen. Ik constateer alleen – en dat wel met een zekere weemoed – dat wanneer gepoogd wordt werkelijk het thema van de **kerk** aan de orde te stellen, zoals de antipoden Gunning en Kuiper het ieder op eigen wijze deden (maar ze **déden** het tenminste), er **dilwijls een diep stil**-zwijgen valt. Het is makkelijker modieuze kretten te slaken of met handzame **sjablones** zich te redden, dan **ons** te zetten **aan** en ons in te zetten **voor** het kerkelijk agendum, mals het **ook** aan het einde van de 20e eeuw onontwijkbaar is. Gunning heeft het willen weten. Hij schreef in 1860 dat hij '**voortaan** van de kerkelijke vragen "de **voorname** studie mijns levens" wilde maken'. Deze Gunning ons **voor** de aandacht te hebben gebracht, verplicht tot **dank**!

N.a.v.: Albert de Lange, J.H. Gunning Jr. (1829-1905). *Een leven in zelfverloochening*. Uitg. Kok, Kampen 1995. Prijs f 49,50.

STUREN EN DWARSLIGGEN

Peter H. van der Laan

Synode-impressies

Met z'n allen op de boot was heel gezellig. Het ging ook geweldig samen. Het doel was duidelijk: de containerterminal van ECT. De weg en het vervoermiddel lieten niet veel keus: of je moest willen zwemmen in de Waterweg. En terwijl we ons lieten varen was er een hapje en een drankje om van te genieten. Het gezelschap van elkaar was zo wel uit te houden.

Maar 's avonds zaten we weer middenin de stukken. En over de verschillende standpunten heen was het soms moeilijk om elkaar nog te bereiken.

Bij het sturen wil de één naar rechts, de ander geeft een ruk naar links. Maar of het gemiddeld goed uitkomt is de vraag. Er moet gestuurd worden, maar als synode zijn we hoofdbestuur van de kerken. Fundamenteel voor ons gereformeerd kerkverband is de zelfsturing van de kerkgemeenschap. Op een synode komen alleen zaken van algemeen belang aan de orde en datgene wat niet door mindere vergaderingen afgehandeld kan worden. Een tijdje terug heb ik dat nog uitgelegd. Nu wil ik wat meer aandacht geven aan het samenspel met de kerken. Tegen het einde komen deze voor ons weer in zicht.

Hoewel... helaas zullen we in september nog een paar weken moeten terugkomen. Maar ook dat is te overzien. Daarna gaan we weer in de eigen gemeente aan het werk. We zullen allemaal merken dat we van deze synode veel huiswerk hebben meegekregen.

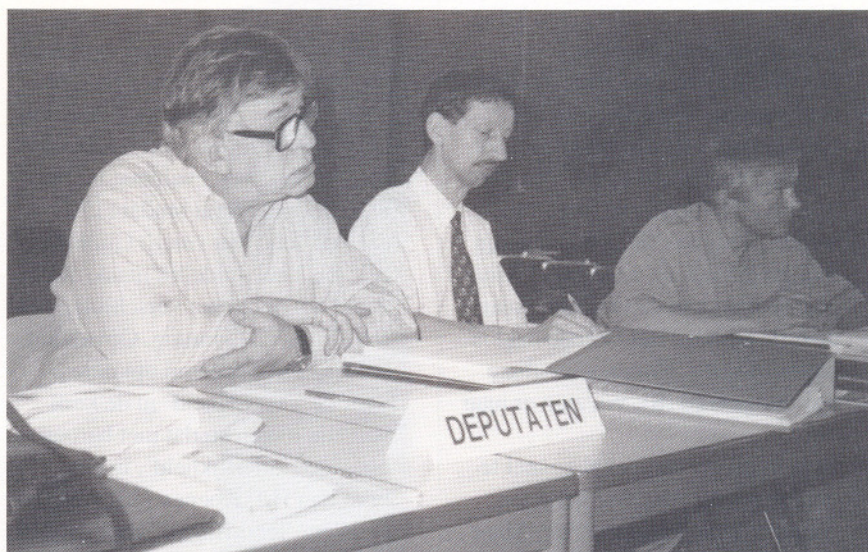
Een voorbeeld daarvan levert het contact met de Nederlands Gereformeerde Kerken. Als je iemand een brief schrijft dat je niet meer wilt praten tenzij dat hij zich heeft bekeerd, is dat dan een vorm van kon-

takt? Of is verbreken van contact ook nog iets van contact houden? De synode vond het in ieder geval nodig een daad te stellen. Daar is bij gezegd dat dit de plaatselijke kerken moet stimuleren om relaties met de NGK te verstevigen. Langs

De synode wil de kerken zelf laten sturen.

Zelfsturing door oriëntatie

Bij het besluit over de buitenlandse relaties is deze week een oproep ge-

Een synode deelt werk uit. Ze wijst mensen aan om bepaalde opdrachten uit te voeren. Die mensen heten deputaten. Ze moeten nauwkeurig verslag doen van hun werk aan de volgende synode. In hun rapport doen ze ook voorstellen. Op de synode wordt hun werk vergeleken met hun opdracht. Was de opdracht duidelijk? Is het gelukt die uit te voeren? Wat moet er nog meer gebeuren? Daarom zijn deputaten vaak te gast in Berkel. Eerst praten met de commissie over hun rapport. Dan over de voorstellen aan de synode. Uiteindelijk in de plenaire zitting om mee te doen met de bespreking van de commissievoorstellen. Om toelichting te geven en vragen te beantwoorden. Om bepaalde zaken te bepleiten. Er is altijd een tafel voor hen gereserveerd.

Hier zitten twee mannen van GDD, het generaal deputaatschap voor diakonale zaken. Via deze plug steken diakenen in het landelijk kerkverband. Op de voorgrond br. A. Kooij uit Capelle aan den IJssel, daarnaast br. J.S. Rietema uit Nuenen. Op de achtergrond ds. van der Laan, de voorzitter van de synodecommissie. Voor deputaten diakonale zaken gaat binnenkort een beroepskracht aan het werk. Ze zijn een en al oor voor hun pleitbezorger, ds. M. van Veelen, de commissierapporteur

de weg van de plaatselijke contacten zou er dan op de landelijke vergadering van de NGK een aanzet gegeven kunnen worden tot de door ons gewenste verandering. Of dat echt zo werkt is zeer de vraag, maar in ieder geval geeft het wel werk aan de plaatselijke kerk.

daan aan de kerken. Ik heb die oproep zelf voorbereid. Dus ik vind het wel leuk om hier alvast iets om te roepen. De synode vraagt de kerken nadrukkelijk om hun eigen beleid in het zendingswerk af te stemmen op het algemeen beleid. Het zendingswerk zelf is in enkele tientallen jaren

onherkenbaar veranderd.

Deputaten BBK (voor 'buitenlandse betrekkingen') schrijven in hun beleidsnota dat klassieke zending bijna niet **meer** voorkomt. In Brazilië bijvoorbeeld **wordt** nog gewerkt aan kerkplanting. Maar op de **meeste** zendingsterreinen zijn al kerken geplant. Met de jonge kerken hebben we een andere relatie. We geven nu assistentie bij hun verdere ontwikkeling. Van **zendingsterreinen** zullen we in de toekomst nauwelijks meer spreken, net zo goed als we verleerd hebben over **onze** overzeese gebiedsdelen te spreken. Zendende kerken worden nu al steeds meer assisterende **kerken** genoemd.

Tenminste, zo **praten ze in kringen** van deskundigen op zendinggebied (om nog maar een ouderwets **term** te gebruiken). Ik heb veel bijgeleerd in deze **weken**. En ik denk dat we allemaal nog veel te leren te hebben. In het **deputaatschap BBK** hebben ze ook gemerkt dat er een afstand gegroeid is tussen hen die wat meer weten van **zending** en buitenlandse hulpverlening en de meeste kerkeraden en kerkleden. Dus is het een zaak van algemeen belang om daar sturing aan te geven. Daarom die oproep aan de kerken om hier aandacht aan te geven.

We moeten met elkaar een proces van herstructurering **doornemen**. Herverkaveling van ressorten voor samenwerking, **meer toelagen** op assistentie en toerusting, zelf **zendingskerk** leren zijn niet alleen met het Woord maar **ook** met de daad. Daar moeten we onder het werk over nadenken en bereid zijn onze vertrouwde werkwijzen bij te stellen. BBK hebben de opdracht meegereguleerd om dat **proces op gang** te brengen. Er is een nieuwe oriëntatie nodig en daar kunnen we dan op sturen.

Zelfsturing door studie

Over het **huwelijksformulier** hebben we deze week gepraat. Met name in de studentenstedenvaren kerkeraden problemen met het bestaande formulier. In Zwolle hebben ze een nieuw **formulier** voorgesteld. Omdat classis en/of **particuliere** synode het **voorstel** niet overnam, heeft Zwolle het aan het **studiedeputaatschap** eredienst **opgestuurd**. Maar die **weg** vond de synode een sluipteg. Er was gelukkig nog een andere kerk, die meer succes had op de kerkelijke weg. In Groningen-Oost hebben ze een **aantal knelpunten op een rij** gezet. Dat is via de PS op de GS **terechtgeko-**

men. De synode heeft gekozen voor **een** knelpunten-aanpak. Voorlopig kunnen de kerken met **een** verbeterde versie **aan het werk**. Die mogen we gaan toetsen. Want er moet verder gestudeerd worden, vonden ze hier. Van ons wordt verwacht dat **we** allemaal **gaan** meedenken. Ik hoop dat dat ook gebeurt. Moeite van jonge stellen met het huidige formulier **moet** je niet verdacht maken met 'onbijbelse en wereldse emancipatiezucht'. We hebben als kerken de **verantwoordelijkheid** dat we jonge **men-**sen bij de start van een levenslange relatie een goed verhaal **meegeven**. Niet in een verouderde taal ('vlees', 'onderdanig', 'betoon') de maatschappelijke verhoudingen **van** voorheen (man buitenshuis en vrouw voor het gezin) gaan **opleggen**. Dat **lijkt** ons toch niet. En het roept onnodige weerstand op tegen het echte bijbels onderwijs over het huwelijk (man als hoofd, vrouw als hulp). Dan kunnen **we** beter **samen** sturen door nog eens te **studeren**.

Zelfsturing door inspraak

De kerken zullen zich houden aan de goedgekeurde orden van dienst. Dat is **de regel van artikel 65 KO**. Een regel waar **sommigen** heel

Een compositie met drie deputaten kerkelijke eenheid: van rechts af ds. J.J. Burger (Bussum-Hulzen, inmiddels Axel), ds. H.J.J. Feenstra (Kampen) en prof. M. te Velde. Deputaten kerkelijke eenheid hebben in opdracht van de synode van Ommen 1993 **verkennde gesprekken** gevoerd met de **contactcommissie van de Nederlands Gereformeerde Kerken** en gecorrespondeerd met de **Gereformeerde Bond in de Nederlands Hervormde Kerk**. Ze hebben **handreikingen** voor plaatselijke samsprekingen **opgesteld**. Ze hebben zich gebogen over de **gedachte van federatie** van kerkverbanden. Hun werk is op de synode **besproken** onder begeleiding van de rapporteurs ds. P.L. Storm en br. G. Boersma (Zwolle-Zuid).

strak mee omgaan. Zowel onder kerkeraden als onder gemeentelieden. Dat geeft veel spanningen in gemeenten.

Het studiedeputaatschap erediens stelde **voor** om het artikel maar aan te vullen door synodale beslissingen. De synode-commissie maakt er een voorstel tot wijziging van!

Dat **was** schrikken! Eén broeder begon met z'n geloofsbrief te zwaaien. Dat was ook schrikken. Toen na **een** tijdje de storm was geluwd gaf een professor **als** advies: 'Je kunt de kerkorde best wijzigen **nu**'. Maar de synode koos voor **een** meer voorzichtige aanpak. Eerst maar eens uitspreken dat je met regelgeving **niet** te strak moet omgaan. En vervolgens een wijzigingsvoorstel aan de kerken meegeven. Dat mogen we nu eerst gaan toetsen.

De voorgestelde wijziging lijkt simpel (ik verklap hier niet hoe die eruit ziet, dat moet u zelf maar opzoeken straks!), maar er zit heel de problematiek aan vast over de liturgie. De kerken zijn nu aan de beurt voor inspraak. Laat dus tijdig van je horen!

Zelfsturing door compromis

Over de zegen- en de zegengroet hebben **we** ook een besluit genomen. De GS **Ommen** heeft een goed besluit genomen, vonden **we** allemaal. Maar er zaten een paar rafels aan: de beslissing over het opleggen met handgebaar en dat de kerken vrij bleven om het uit te voeren. Dit besluit sloeg drie jaar geleden in als **een** bom. De **schok**-golf kaatste terug **naar** deze synode. Meer dan 60 bezwaarschriften kwamen binnen. Maar de synode zag het probleem niet in het **Ommer** besluit. **Problemen** zitten meer tussen de oren van de bezwaarden. De beslissing **van** Ommen is niet meer dan **een** liturgische regel, zo is nu bevestigd. Alleen om vele bezwaarden tegemoet te komen is **een** beperkende **toevoeging** aangebracht: **naast** predikanten mogen **alleen** ouderlingen de

zegen opleggen. En bij dit voorstel is heel duidelijk verklaard: maak van deze regel nu geen keurslijf (bijvoorbeeld in vakantietijd, als ook **alle** ouderlingen afwezig zijn). in dit compromis kon vrijwel iedereen zich vinden. Nu kijken of de kerken deze koers gaan aanhouden.

Zelfsturing door overtuiging

Nog even over het **vrouwenstemrecht**. Vorige **week** prees ik al het rapport. De besluitvorming verliep verbijsterend snel. Binnen het half **uur** was alles goedgekeurd. Dit verbijstert **vooral** als je terugdenkt aan voorbije jaren. **Het** was zolang **niet** **bespreekbaar, niet haalbaar**. En nu is een **keer** duidelijkheid geschapen, en de kerken in meeste vergadering bijeen zijn unaniem in **hun** **oordeel**. Aangestoken door de tijdgeest? Of door de geest van wijsheid? Met elkaar zijn we overtuigd. Dan kun je ook samen sturen.

Zelfsturing door uitstel

Over de zegengroet en zegen werd een studiedeputaatschap voorgesteld door velen uit de kerken. Deputaten BBK wilden een **studiedeputaatschap** over de herstructurering op zendingsgebied. Gestuurd **moet** worden over het huwelijksformulier, over een kerkordeartikel, en straks verder over de erediensdienst. Opvallend is het dat de vergadering terugschrok voor beslissingen, die al langer waren **voorbe-**reid. Er **was** een huiver merkbaar om knopen door te hakken. Daaruit spreek respect voor de agenda. Je moet als vergadering niet meer **doen** dan waarom gevraagd is. Maar er is **ook** bangheid te proeven. Want die stapels bezwaarschriften tegen twee besluiten Ommen liegen er **niet** om. Onrust in de kerken moet **vermeden** worden. Daarom maar studeren. Niet zozeer om die studie, maar om **een** proces van **gewenning** en aanvaarding te bevorderen. Dat is ook **zelfsturing**. Komt tijd komt raad.

Zelfsturing door vakantie

De vakantie is te ruiken. Nog een week en we sturen onszelf op vakantie. Dan kan ieder op weg naar een bestemming van eigen keus. En daar ongeremd gaan dwarsliggen in de zon.

Berkel, de langste dag.

Kleintje

R. ter Beek

RONDJE RIJNMOND

We zijn uit geweest, de synode en haar staf. In sommige dialecten hier uit de buurt heet dat een 'daagje'. Op bezoek bij het Berkelse stadhuis. Een busrit door Rotterdam en over de Maasvlakte. Tussendoor varen met Rijkswaterstaat (gastheerbr. Koos Kamsteeg) over de Nieuwe Waterweg. Rondleiding bij Europe Combined Terminals (microfoon: br. Klaas Stelpstra).

Br. Karel van der Kaaden leverde commentaar bij het uitzicht uit de bus. Over de Verlengde Molenlaan met zijn platanen. Over het Kralingse bos, aangelegd op het puin van 1940. Over Brainpark en de Erasmusuniversiteit. Over de bruggen. Over hoe de havens de stad uitgroeiden. We hebben nog even voor de deur van de SGP-GPV-RPF-eurofractiegestaan. Aan de andere kant van de Waterweg vertelde hij even aanstekelijk door. Na ECT even snuiven aan de Noordzee. Wat drinken bij het Brielse meer. Terug door de Maasvlakte Over de boulevard van Rozenburg, de Botlekweg, naar de Shell-raffinaderij bij de eerste Petroleumhaven. Via de A15 naar de Brienenoordbrug, met de onvermijdelijke drukte. Rechts uitzicht op de groene gemeenten Albrandswaard en Barendrecht, links op het door mensen gemaakte landschap van buizen, pijpen, tanks en kranen. Een **groots** landschap, helemaal door mensenhand gevuld. Ik vond het een **mooi** stuk natuur.

Kerkelijk besef

Prof. dr. W. van 't Spijker schreef in De Wekker van 10 mei jl. **over** de invloeden die de Christelijke Gereformeerde Kerken van buiten ondergingen. Hij noemt **allereerst** het **algemene** levensgevoel. De welvaart heeft de mensen vervreemd van God en zijn dienst. Wat er **aan** religie is overgebleven, wordt **aangetast** door het besef dat **we** alles zelf **regelen**. **We zijn rijk en verrijkt**. Hebben we God nog **werkelijk nodig**? Als **twee&** noemt hij de evangelische invloed:

Daar komen de puriteinen

Puriteinen zijn er altijd **geweest** in soorten. De evangelische beweging is **onloochenbaar** een vrucht van het vroege puritanisme. Het **methodisme**, voorheen door gereformeerden stevig **bestreden**, behoort daar **ook toe, evenals allerlei groepen** die vandaag **van zich laten** horen. Op de keper beschouwd zijn de Haarnstede-conferentiesuitingen van puriteinse gezindheid. Het wonder wil dat **ook** de Willow Creek-religie van dezelfde stam komt. De verscheidenheid mag ons niet voorbij doen zien **aan** de diepere eenheid, die in het puriteinse levensgevoel aan de dag treedt. We kunnen de invloed van dit 'evangelische' element **niet** licht onderschatten. Het **poneert** zich **zonder reserve**. Het **schrikt voor de confrontatie niet terug**. Het **heeft geen** behoefte aan lange discussies, het predikt het **kruis** als het enige teken **van** hoop in de wereld. Het reduceert de geloofswaarheid tot enkele punten en schakelt onder 't voorbijgaan enkele wezenlijke zaken **van** het gereformeerde belijden uit.

In kringen **van de EO moet men over** verbond, doop en kerk fluisterend spreken, zo hoorden we niet lang geleden. We weten **evenwel**, dat juist deze zaken **voor de gereformeerde belijder van** wezenlijke betekenis zijn. Zo is er vanuit de evangelische hoek, en ook vanuit de puriteinse invloed, een element binnen onze kerken gaan optreden

dat relativerend is gaan **weken**. Het komt er niet werkelijk op aan, zo zeggen we naar buiten. **Naar** binnen hameren we op **kinderdoopen verbond**. Maar de **kracht** is er dan wel uit. Er ontstond zo enigermate een leven in twee **werelden**, die van het evangelische en die van het christelijk-gereformeerde. Dat heeft de eenheid **niet bevorderd**.

Kerkelijke verdeeldheid

De eigen kerken hebben zich bij alles wat er om hen heen plaats **greep, staande weten te houden**. Maar ook **déze factor** van de kerkelijke verdeeldheid heeft een **werkelijk besef niet** versterkt. Over kerkelijk besef **kan men op twee manieren spreken**. De eerste is die, waarbij het christelijk gereformeerde als iets **eigens wordt** verstaan. **Men kan het in formele zin geen kerkelijk besef** noemen. Het is meer een kerkgenootschappelijk besef, een kwestie van **een kerkelijke denominatie**. Daaraan is in de loop der jaren wel aandacht gegeven. Het eigene van **onze kerken** werd dan gezocht en **ook aangegeven** op verschillende manier, **maar** het was wel herkenbaar.

We spreken over kerkelijk **besef** ook op een andere wijze. We bed d e n dan dat het de Here **behaagt** om zijn **kerk** te vergaderen, en daarbij de ambten en diensten, de sacramenten en de tucht te **gebruiken**. Een zuiver kerkelijk besef zal van die gegevens uitgaan, daar aandacht **voor** vragen en ook **de blijvende** waarde daarvan inzien. Dat is een zuiver kerkelijk besef.

Opvoeding in waarden

Het Centraal Weekblad van 7 juni jl. **schrijft over de mogelijkheden** die het onderwijs **heeft** om de leerlingen te **brenge**n tot een eigen **overtuiging** van wat belangrijk is en wat **dat** betekent voor je **doen** en laten. **Kun** je waarden en normen zomaar overdragen? De schrijver, Mart Erik Flipse, sprak daar **over** met & heren De *Kruif*, beleidsmedewerker bij de Unie **voor** Christe-

G.J. van Middelkoop

M
meegelezen

lijk Onderwijs, en Hamelink, onderwijskundig medewerker bij het Christelijk Pedagogisch Studiecentrum.

Leerlingen

Niet alleen de inrichting van het onderwijs is sterk in **ontwikkeling**, ook de 'klanten' zelf, de leerlingen, zijn de afgelopen jaren veranderd. Naast de inhoudelijke veranderingen zijn **daardoor ook de** omgangsvormen in het **onderwijs anders** dan vroeger.

Hamelink: 'We zijn van een bevelshuishouding naar een **onderhandelingshuishouding** gegaan. Leerlingen krijgen **thuis** meer ruimte voor hun **eigen** initiatief, ze **nemen** niet meer zomaar iets **aan** op het **gezag** van een oudere, maar vragen zich af of het wel **klopt** wat ze voorgeschoteld krijgen'.

Ook De Kruif merkt dat in het basisonde js **meer** moet worden onderhandelddan vroeger. 'Thuis worden de **kinderen** meer kindgericht opgevoed, en ik vind dat op **zichzelf** heel mooi. Aan de andere kant zie je ook dat sommige ouders **steeds minder** tijd **aan** hun kinderen besteden. Er wordt minder voorgelezen. **en kinderen lezen zelf ook minder, w blijkt uit onderzoeken**. En dan is er de groeiende **mediacultuur**: Kinderen met **een eigen tv** op de kamer zijn al lang geen uitzondering **meer**. Daar maak ik me **we1** eens **zorgen** over, hoewel je daarbij natuurlijk meteen moet zeggen dat het overgrote deel van de kinderen **een fijne** thuissituatie heeft **en ook** op school geen problemen geeft.'

Waarden

De overgang van een **bevelds-** naar een onderhandelingshuishouding **heeft ook zijn** weerslag op het overdragen **van** collectieve **normen** en

waarden. **Hamelink:** 'We zijn van een verzuilde samenleving, met een vastomlijnde **collectieve** moraal, gegaan naar een **pluriforme** samenleving waar de moraal een individuele zaak is. Dat merk je ook op een **christelijke** school. Vroeger konden we volstaan met het overdragen van onze christelijke waarden op de leerlingen. De leraar bepaalde **wat** goed was, en van een vrije **oordeelsvorming was** bij de leerling nauwelijks sprake. Tegenwoordig, nu **&** oude zekerheden zijn vervaagd, is de waardenoverdracht vaak vervangen door **waardenverheldering**: de opvoeder draagt informatie aan over verschillende **waardensystemen**, en het is aan de leerling om uit te maken wat hij daarvan overneemt. Het **CPS** probeert scholen daarin een tussenweg te **laten** vinden. Wij staan voor waardencommunicatie. Dat houdt in **dat** docenten en leerlingen samen op zoek **gaan** naar gemeenschappelijke waarden. Dat kunnen traditionele waarden **zijn**, die op de **een** of andere manier worden aangepast, maar het kan ook blijken dat je **samen uitkomt** op een waarde die vroeger niet acceptabel zou zijn. Het **verschil** met waardenverheldering is dat op deze manier beïnvloeding door de docent legitiem is. Als **opvoeder** mag je **best** zeggen waar je zelf voor staat. De **leerlingen** hebben echter ook hun eigen inbreng. Vergelijk het maar met een voetbalteam: de coach, de leraar dus, **heeft** een grote invloed, maar de voetballers, de leerlingen, moeten op het veld wel zelf het spel maken'. Ook De **Kruif** ziet het belang in van een goede communicatie **van waarden**. 'We moeten ervoor zorgen dat **waardenvorming** bij leerlingen niet uit het gezichtsveld verdwijnt. Als je niet goed kunt duidelijk maken wat **van** waarde is in onze samenleving, krijg je dat later vanzelf op je bord. Wat dat betreft geloof ik dat de tijd **van laissez-faire** in het onderwijs een beetje voorbij is. We **zijn** wat zakelijker geworden. Cijfers **geven** mag weer,

en zitten blijven ook. Het gaat er toch om dat kinderen iets waardevols **meekrijgen** op school.'

Water bij de wijn

Een sterkere nadruk op **normen** en waarden dan de laatste tijd het geval was, staat of valt met de motivatie van de man of vrouw voor de klas. **Heeft** het onderwijzend personeel zelf **nog** wel **genoeg** zekerheden om partij te **zijn** in de discussie met leerlingen, of zijn liberalisering en individualisering ook al doorgedrongen **tot** in de docentenkamer? **Kortom** weet de leraar zelf eigenlijk wel **goed** waar hij voor staat?

Hamelink: 'Een groot aantal van de scholen in het protestants-christelij-

ke onderwijs zijn pluriforme scholen. De leerlingen zijn lang niet **allemaal** uit een christelijk milieu afkomstig, en **ook** tussen de leraren zitten grote verschillen op dit punt. Daarom zal het ook moeilijk **zijn** om alle docenten op een **lijn** te krijgen. **Voor** de een **zul** je al snel te veel water bij de **wijn** doen, de **ander** zal **ook** **zelf** moeite hebben om bij sommige **zaken** een standpunt te formuleren. Daarom is het, denk ik, **belangrijk** om niet van **bovenaf** vast te **leggen** welke waarden en **normen** zouden **moeten** worden **ge**communiceerd. Je **moet** allereerst een draagvlak hebben onder de leraren'.

Uw kerkgebouw is toch wel bij Donatus verzekerd?

100% zekerheid

Als brand-, storm- of andere schade dreigt, is het maar het beste als uw kerkelijke eigendommen bij Donatus zijn verzekerd. Gewoon, omdat Donatus in de praktijk bewijst er te zijn wanneer Donatus het meeste nodig is! Bij calamiteiten van welke omvang en aard dan ook. Op basis van op maat gesneden voorwaarden.

50% premierestitutie

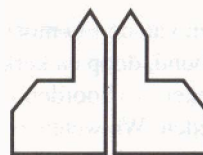
Bovendien is kiezen voor Donatus kiezen voor verantwoorde bestedingen. Jaarlijks wordt de winst van Donatus in de vorm van premierestitutie terug betaald. In de afgelopen 10 jaar bedroeg deze premierestitutie gemiddeld maar liefst 50%!

Samen sterk.

Donatus is een onderlinge verzekeringmaatschappij. En dat betekent dat de leden samen de kracht van Donatus bepalen. Een gemeenschapsgedachte die er inmiddels toe heeft geleid, dat er ruim 75% van alle kerkgebouwen in Nederland bij Donatus is verzekerd.

Wilt u meer weten?

Vraag dan om een persoonlijk gesprek met één van onze adviseurs. Ook als u nu nog elders bent verzekerd.

donatus

Vertrouwd verzekerd.

O Y.M. Donatus u.a., Postbus 5055.5201 GB 's-Hertogenbosch, tel. 073-612 21 66

Intrede

Hardinxveld-Giessendam – Op zondag 23 juni jl. deed ds. B.C. Buitendijk te Hardinxveld-Giessendam, intrede in de gemeente te Steenwijk.

Ds. Buitendijk werd in de morgen-dienst door ds. W. Tiekstra, predikant te Berkel en Rodenrijs, in het ambt bevestigd. In de middagdienst deed hij vervolgens intrede. Beide diensten werden gehouden in de Kleine Kerk gelegen aan de Vrouwenstraat.

Nieuw adres ds. Buitendijk: Oostercloft 10, 8332 DG Steenwijk, a (0521) 51 08 31.

Dokkum – Op zondag 23 juni jl. deed kandidaat Th. Oosterhuis te Dokkum, intrede in de gemeente te Zwolle-Centrum als docent van de Sekolah Teologia Reformasi te Waimarangu op Sumba in Indonesië. Ds. Oosterhuis werd in de morgen-dienst door ds. M.H. Oosterhuis, predikant te Hattem en broer van de nieuwe docent, in het ambt bevestigd. De intrededienst vond 's middags plaats.

Twee diensten werden gehouden in de Plantagekerk (om 9.30 en 15.30 uur). Een derde dienst werd gehouden in de Opstandingskerk (om 19.00 uur).

Ds. Th. Oosterhuis blijft tot zijn vertrek naar Indonesië in Dokkum wonen.

Assen – Op zondag 23 juni jl. deed ds. H. de Vries te Assen-Noord, intrede in de gemeente te Ureterp.

Ds. De Vries werd in de morgen-dienst door ds. R.Th. de Boer, predikant te Ureterp, in het ambt bevestigd en deed in de middagdienst in— de. Beide diensten werden gehouden in het eigen kerkgebouw van de gemeente te Ureterp, De Feart 85.

Nieuw adres ds. De Vries: De Feart 83, 9247 CL Ureterp, a (0512) 30 12 07.

Afscheid

Emmen – Op vrijdag 23 juni jl. nam ds. D.T. Vreugdenhil afscheid van de gemeente te Emmen. Hij vertrekt naar Capelle aan den IJssel, waar hij op 30 juni a.s. intrede hoopt te doen.

De afscheidsdienst werd gehouden in de Goede Herderkerk, Oude Roswinkelerweg 30 te Emmen.

Hardenberg – Op zondag 23 juni jl. nam ds. G. Gunnink afscheid van de gemeente te Hardenberg-Centrum. Hij vertrekt naar Amersfoort-West, waar hij op 7 juli a.s. intrede hoopt te doen.

De afscheidsdienst werd gehouden in het eigen kerkgebouw van de gemeente, Witte de Withstraat 18.

Naarden – Op zondag 23 juni jl. nam ds. J.J. Burger afscheid van de gemeente te Bussum-Huizen.

Hij vertrekt naar Axel, waar hij op 7 juli a.s. intrede hoopt te doen. De afscheidsdienst werd gehouden in de Kruiskerk te Huizen, J. van Wassenaerstraat 1.

Mussel – Op zondag 30 juni a.s. zal ds. A. Boersma afscheid van de gemeente te Mussel nemen. Hij vertrekt naar Schildwolde, waar hij op 11 aug a.s. intrede hoopt te doen. De afscheidsdienst begint om 14.30 uur.

Generale Synade

Berkel en Rodenrijs – Door de GS werd afgelopen week vergaderd over de volgende onderwerpen: *dinsdagavond*: het huwelijks-formulier; *woensdagmorgen*: de betrekkingen met buitenlandse kerken; *woensdagavond*: 'avondmaal aan huis' en 'avondmaal in stichtingen'; *donderdagmorgen*: 'de zegen-groet'; *donderdagavond*: art. 65 KO (eredienst); *vrijdagmorgen*: vrouwenstemrecht.

De vergaderingen beginnen om 9.00 en om 19.00 uur.

Thema Schooldag 1996

Kampen – Het thema van de Schooldag 1996 zal zijn: 'Geestelijke groei'. Dat is gebleken uit het verslag van een vergadering van het curatorium van de Universiteit. De Schooldag – waarop leden van de Gereformeerde Kerken uit het hele land naar Kampen komen – zal DV op 25 september a.s. plaatsvinden.

Kerkdiensten op Texel

Den Burg – In de maanden juli en augustus worden erediensten georganiseerd in de doopsgezinde kerk aan de Kogerstraat te Den Burg, aanvang: 11.30 en 16.19 uur. Preekvoorzitter R. Staring a (0223) 630856 roept professoren, predikanten en studenten op zich aan te melden om diensten te leiden waarvoor men nog geen voorganger heeft gevonden.

Adreswijzigingene.d.

Capelle aan den IJssel * Predikant: D.T. Vreugdenhil, Koerillen 3, 2904 VL, a (010) 451 21 51 (pag. 25 + 66).

Hattem * Predikant: B. van Zuijlekom, Eisenhouwerlaan 18, 3844 AT Harderwijk, a (0341) 41 82 84. Scriba II: K. Kamp, Achterstr. 22, 8051 GB, a (038) 444 32 34. Assessor: J.H. Havinga, Rijnstr. 13, 8051 HK, a (038) 444 39 44. Secr. diaconie: S.K. Scholma, Pannekoekenkamp 9, 8051 ML, a (038) 444 56 90.

Preekvoorz.: Mevr. H.G. van Dooren-Leugs, De Hunze 2, 8051 KW, a (038) 444 25 43 (pag. 17 + 99).

Ommen * Postcodes en preekvoorziening: Mevr. M. Meerholz-Gerrits, Weegbreestraat 28, 7731 VZ, a (0529) 451715 (pag. 81).